

Scenografija za multimedijalni kazališni projekt "Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu"

Kukmanović, Lea

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:744217>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

Sveučilište Sjever

Diplomski rad br. 7/MED/2019

Scenografija za multimedijalni kazališni projekt „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“

Lea Kukmanović, 0572/336D

Sveučilište Sjever

Odjel za medijski dizajn

Diplomski rad br. 7/MED/2019

Scenografija za multimedijalni kazališni projekt „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“

Student

Lea Kukmanović, 0572/336D

Mentor

Iva Matija Bitanga, doc.

Koprivnica, rujan 2019. godine

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za umjetničke studije

STUDIJ diplomski sveučilišni studij Medijski dizajn

PRISTUPNIK Lea Kukmanović

MATIČNI BROJ 0572/336D

DATUM 26.08.2019.

KOLEGIJ Medijska scenografija

NASLOV RADA Scenografija za multimedijalni kazališni projekt "Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu"

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Scenography for Theatre project "Zlata Bartl: The woman who discovered Vegeta"

MENTOR Iva-Matija Bitanga

ZVANJE doc.art.

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. doc.art. Dubravko Kuhta, predsjednik
2. doc.art Igor Kuduz, član
3. doc.art. Iva-Matija Bitanga, mentorica
4. doc.dr.sc. Lidija Dujčić, zamjenski član
- 5.

VZ
KC

MMI

Zadatak diplomskog rada

BROJ 7/MEDD/2019

OPIS

Cilj diplomskog rada je scenografija za edukativni kazališni projekt «Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu». Zadatak obuhvaća dramski tekst, scenografsku razradu za istoimenu predstavu, detaljnu maketu, a sve prezentirano kroz animirani film u kojem je stop animacijom animirana maketa kazališne predstave. Na temelju sinopsisa i originalne priče o lokalnoj junakinji cilj je osmisliti multimedijalnu predstavu koja će zanimljivo medijskim sredstvima ispričati život i stvaralaštvo Zlate Bartl. Osmisliti u skici scenografiju, rekvizite i kostim i prikazati scenografsku razradu, a sve finalno pokazati kroz maketu u mjerilu 1:12.5. sa originalno izrađenim lutkama, scenografijom i rekvizitima.

U radu je potrebno:

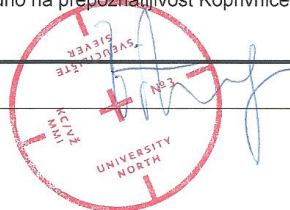
- konceptualno osmisliti i napisati dramski tekst na zadanu temu,
- u skici i fizički u mjerilu makete izraditi rekvizite, scenografiju i lutke,
- konceptualno osmisliti kroz režijski postupak mizanscen za predviđenu kazališnu predstavu,
- u pismenom dijelu rada predstaviti ukratko tehniku, povijest i presjek kazališne produkcije, obrazložiti i opisati svoj umjetnički postupak u procesu rada i nastanku makete,
- analizirati potencijal lika Zlate Bartl na stvaranje brenda, te posredno na prepoznatljivost Koprivnice kao grada Vegete i potencijal za daljnji razvoj.

ZADATAK URUČEN

30/8/2019

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Predgovor

Dramski tekst prikazan u ovome radu moje je autorsko djelo, nastalo tijekom proljeća 2019. godine, koje je inspiraciju pronašlo u svim hrabrim ženama koje su svoje znanje i maštu nesebično podarile svome narodu. Takve žene moja su osobna inspiracija i poticaj za stvaranje boljeg mjesta za život, a jedna od takvih bila je i Zlata Bartl, o kojoj je u radu riječ.

Ovim putem zahvaljujem dragoj mentorici doc. Ivi Matiji-Bitangi koja je bila velika podrška te neiscrpan izvor znanja i poticaja tijekom nastajanja ovog rada. Hvala joj na nesebičnom odvajanju slobodnog vremena kako bi se ovaj projekt realizirao. Ona je također svojevrsna inspiracija, jer gledajući kako vješto spaja ulogu žene, majke, scenografkinje i lutkarice, profesorice i mentorice te prijateljske ruke kada je potrebno, daje mi vjetar u leđa i potiče na rast i ostvarenje kroz vlastite uspjehe.

Hvala i dragoj kolegici Emi Matici u suradnji s kojom je ovaj projekt i nastao. Hvala joj na beskrajnom međusobnom uvažavanju te poštivanju ideja i promjena. Njena kreativnost i vještine uvelike su pomogle realizaciji ovog projekta, a njena maštovitost i pomalo dječja neiskvarenost poslužile kao svojevrsna inspiracija nastanku dramskog teksta.

Veliko hvala i mojoj obitelji te partneru Matiji, koji su bili najveća podrška tijekom studiranja, a posebnu zahvalu dugujem i Stolariji Vouk, bez koje realizacija makete ne bi bila moguća te koja je nesebičnim radom na istoj uvelike pomogla da se ista sprovede u djelo.

Za kraj, želim zahvaliti svim našim izumiteljicama i izumiteljima, narodnim heroinama i herojima, te svima onima koji su svoje znanje, maštu i genijalnost nesebično poklonili našem narodu te čija su borba i kreativnost, nesebičnost i hrabrost bile inspiracija mnogima, pa tako i meni.

Sažetak

Ovaj rad nastao je kao opomena ali i želja da se na repertoaru kazališta pojavljuju likovi kao što je bila Zlata Bartl, žena koja je oplemenila naš narod nesebično mu poklonivši svu svoju genijalnost i maštu. Njezina kreativnost i predanost radu rezultirali su izumom naše najpoznatije mješavine začina „Vegete“ po kojoj je i danas, točno 60 godina kasnije, Hrvatska te grad Koprivnica poznata u svijetu. Na temelju toga proizašao je i ovaj projekt, koji slavi, veliča te priča priču o toj nikad zaboravljenoj, skromnoj ali genijalnoj, Zlati Bartl.

Rad prikazuje autorski dramski tekst „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“ te likovno-scensko oblikovanje kazališne pozornice prema istoimenom tekstu. Način na koji je dramski tekst insceniran svojevrsni je iskorak u lutkarskom kazalištu, upravo radi načina na koji se glumci koriste kao „žive marionete“ samo i isključivo radi prikaza radnje i događaja, koje suprotno očekivanjima narator opisuje, a video projekcije i animacije dodatno dočaravaju slikovnim prikazom.

Ključne riječi: dramski tekst, Zlata Bartl, lutkarstvo, kazalište, predstava

Summary

This project arose as a reminder but also a desire to have characters such as Zlata Bartl in the repertoire of theatres, the woman who ennobled our people with selfless giving of all her ingenuity and imagination. Her creativity and dedication to work have resulted as an invention of our most famous blend of spices “Vegeta”, by which today, exactly 60 years later, Croatia and the city of Koprivnica are known worldwide. Based on this, this project celebrates, glorifies and tells the story of this never-forgotten, humble but ingenious Zlata Bartl.

So this project presents the author’s dramatic text “Zlata Bartl: The woman who discovered Vegeta” and also stage and costume design of the eponymous dramatic text.

The way the dramatic text is staged is step forward in puppet theatre, precisely because of the way actors are used as “live puppets” solely and exclusively to depict actions and events that, contrary to expectations, the narrator describes and video projections and animations further evoke with visual display.

Key words: dramatic text, Zlata Bartl, puppet theatre, theatre, play

Sadržaj

1.	Uvod	4
2.	Pogled na lutkarsku povijest	6
2.1.	Kazalište sjena kao temelj lutkarstva	6
2.2.	Razvoj lutkarstva.....	8
2.2.1.	Velikani zaslužni za razvoj lutkarstva.....	9
2.3.	Pojava lutkarstva u Hrvatskoj	11
3.	Lutkarstvo danas.....	14
3.1.	Video projekcija kao dio suvremenog lutkarstva.....	15
3.1.1.	Pioniri koji su uveli video projekciju u kazališnu umjetnost	16
3.2.	Dječja lutkarska kazališta.....	18
3.2.1.	Dječja lutkarska kazališta u Hrvatskoj.....	19
4.	Zlata Bartl: Profesor Baltazar našeg vremena	21
4.1.	Lokalna tema kao vrsta samopromocije	25
5.	Kazališni projekt "Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu"	27
5.1.	Dramski tekst "Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu"	28
5.2.	Likovno-scensko oblikovanje dramskog teksta	48
5.2.1.	Skice scena.....	49
5.2.2.	Skice kostima	52
5.3.	Maketa scena	55
6.	Zaključak.....	58
7.	Literatura.....	60
	Popis slika	61
	Prilozi.....	62

1. Uvod

Diplomski rad „Kazališni projekt „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“ sadrži autorski dramski tekst te prikaz likovno-scenskog oblikovanja kroz osobno viđenje te interpretaciju vizualnih, ali i dramskih elemenata. Diplomski rad nastao je u suradnji s kolegicom Emom Maticom koja je radila video projekciju i animaciju te rasvjetu za istoimenu predstavu. Rad se sastoji od dvaju dijelova, koji obuhvaćaju teorijski te praktični dio.

Prvi dio rada, odnosno prva četiri poglavlja, pružaju teorijski pregled pojave i nastanka lutkarstva te svih važnih predstavnika lutkarske umjetnosti koji se tijekom povijesti javljaju. U njima dobivamo uvid u pojavu lutkarstva u Hrvatskoj kao i o umjetnicima koji su djelovali na našem prostoru. Također, upoznajemo lik i djelo naše izumiteljice Zlate Bartl, koja je bila inspiracija za nastanak dramskog teksta. Drugi dio obuhvaća praktičan dio rada; sastoji se od dramskog teksta „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“ te likovno-scenskog oblikovanja za istoimeni dramski tekst.

Nakon uvoda u diplomski rad, slijedi poglavlje o nastanku i povijesti lutkarstva. Predstavljeni dramski tekst namijenjen je djeci u dobi od 6 do 14 godina i samim time namijenjen je lutkarskom kazalištu, za čije je razumijevanje razvoja i nastanka ovo poglavlje od izuzetne važnosti. Svjetsko lutkarstvo pružilo je temelje razumijevanja i razvoja lutkarstva u Hrvatskoj, stoga je u tom poglavlju objašnjen nastanak, razvoj te predstavnici lutkarske umjetnosti kod nas.

Iduće poglavlje govori o položaju lutkarstva danas te smjeru u kojem se lutkarstvo nastavlja razvijati. Tu se uvelike radi o pojavi video projekcija koje lutkarstvo dižu na novu razinu upravo radi spektra mogućnosti korištenja te tehnologije. Spomenula sam i pionire video umjetnosti, koji su animaciju te video projekciju uveli u kazališta na našem prostoru, kao i svjetske umjetnike zaslužne za njen razvoj. Dječja lutkarska kazališta, kojih u Hrvatskoj na sreću ne nedostaje, ustanove su kojima je predstavljeni dramski tekst i namijenjen. Ipak, repertoarna politika kazališta jest ta koja diktira kada će i koje dramske predstave ugledati svjetlo dana. Često su vođena lažnom estetikom i politikom pojedinaca te nisu u službi općeg dobra. „Nešto je trulo u državi Danskoj“, kada je u pitanju repertoarna politika kazališta općenito, iskoristiv je i nadasve poučan citat iz Shakespearove drame „Hamlet“, a kako bismo tome stali na kraj dramski tekstovi poput ovoga imaju veliku ulogu.

Jedno cijelo poglavlje posvetila sam životu i djelu Zlate Bartl, usporedivši je sa Profesorom Baltazarom našeg vremena. Naime, Zlata Bartl je, baš kao i Profesor Baltazar, svojim izumima uljepšavala živote svojih sugrađana. Jedina je razlika između njih ta što se život Profesora

Baltazara nalazi u izmišljenom Baltazar-gradu, dok su život i djelo Zlate Bartl smješteni u naš „stvarni svijet“, svijet u kojemu živimo i djelujemo; svijet u kojem je svoj trag ostavila i ona, naša genijalna izumiteljica, nesebično nam poklonivši svoju maštu i kreativnost.

Drugi dio rada započinje autorskim dramskim tekstom „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“, nastalim tijekom proljeća 2019. godine. Istoimeni dramski tekst inspiraciju je pronašao u već spomenutoj izumiteljici i genijalki Zlati Bartl. Na temelju dramskog teksta napravila sam i likovno-scensko oblikovanje za kazališnu predstavu namijenjenu djeci u dobi od 6 do 14 godina. Naime, glumci koji se pojavljuju na sceni: lik Zlate Bartl te njeni kolege međusobno ne komuniciraju. Drugim riječima, u predstavi nema dijaloga. Glumci se na sceni pojavljuju kao „žive marionete“, medij koji prikazuje radnju. To je svojevrsni iskorak s obzirom na to da upotrebljavamo stvarne glumce u ulozi marioneta, a o radnji saznajemo tek od naratora. Narator stoga, umjesto dijaloga glumaca, priča radnju i time objašnjava predstavu. Sve je upotpunjeno animacijama i video projekcijama koje, uz naratora te kretnje glumaca, zaokružuju radnju. Uz dramski tekst, u drugom dijelu rada prikazane su skice scena i kostima, kao i maketa kazališta u mjerilu 1:12,5 sa svim pripadajućim scenskim elementima. Zaključak donosi sve važne spoznaje nastale tijekom stvaranja diplomskog rada, kao i odgovore na pitanja koja su kroz rad na projektu proizašla.

2. Pogled na lutkarsku povijest

Drama i kazalište, kao posrednici dramske realizacije, još su od najranije povijesti dio čovjekove svakodnevice. Kazalište je tako postalo mjesto koje okuplja ljude i otvoreno je svim slojevima društva. Svoje forme, kazalište je razvijalo tijekom duge povijesti, kao i sva scenska oblikovanja koja su na njemu nastajala. Ipak, suvremenom kazalištu kakvim ga danas poimamo prethodilo je mnoštvo oblika i njegovih inačica, a jedna od takvih inačica važna je tema ovoga rada, točnije lutkarsko kazalište.

Temeljna pretpostavka lutkarskog kazališta su animacije lutaka, odnosno davanje neživima osobine živih. Tako, otkako je svijeta i vijeka, postoje animacije. Doduše, ne u oblicima kakvima ih danas poznajemo, ali upravo tendencija davanja neživima osobine živih postoji od onog trenutka od kada su ljudi formirani kao racionalna, misaona bića.

Animacija je nastala iz potrebe za objašnjenjem nepoznatog, za prenošenje misli, osjećaja i znanja; potrebe za komunikacijom. Nesvjesno je upravo spiljski čovjek, uz pomoć sjena, zidove pećina koristio kao „bajke za laku noć“ za najmlađe članove obitelji. Kasnije su te iste poslužile kao zabava za cijelu obitelj i to je svojevrsna preteča predstava te je igra sjenama prerasla u „pravu igru“, tj. igranu predstavu i time postala temeljem lutkarstva, po čovjekovoj intuiciji bez prethodna saznanja o istom. Tako se diljem svijeta šire i nastaju oblici lutkarskog kazališta s raznim načinima animiranja lutaka.

Dramski tekst „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“ namijenjen je djeci u dobi od 6 do 14 godina te bi uprizorenje takvog teksta zasigurno bilo smješteno u lutkarsko kazalište. Stoga je, za lakše razumijevanje predstavljenog projekta, u nastavku teorijski pregled nastanka i pojma lutkarstva, kao i lutkarskih umjetnika koji su djelovali te svojim radom inspirirali da bi lutkarstvo dobilo epitet „suvremeno“, kakvim ga danas poimamo.

2.1. Kazalište sjena kao temelj lutkarstva

Lutke i lutkarstvo razvilo se iz kazališta sjena, koje čini polazišnu točku razvoja svih oblika animacija i projekcija koje su nam danas poznate, što u lutkarskom, što u suvremenom kazalištu. Ono je i svojevrsna preteča televizije, a izričaj je sličan i mediju animiranog filma. Tako je i spiljski čovjek, kao što sam već spomenula, uz pomoć vatre stvorio sjene na zidovima spilja i tako zabavljao svoju obitelj i bližnje. U početku, samo su ruke na zidovima stvarale priču,

obasjane vatrom, stvarajući tako sjenu. Kasnije, različiti oblici dobiveni iz životinjske kože i drugih materijala bivali su izrezani te predstavljali različite forme i likove koji pričaju priču.

Na Dalekom je istoku kazalište sjena doživjelo svoje prve „prave“ početke, prije gotovo tisuću godina, kada su sjene ruku zamijenili likovi izrezani od životinjske kože, a kasnije od papira i raznih drugih materijala. Tako je razvojem kazališta sjena ono pretvoreno u kazalište lutaka, a tome može zahvaliti i činjenica kako su istočnjačke kulture vjerovala u ritualnu i iscjeliteljsku moć lutaka, te ih je takvo vjerovanje dovelo do toga da lutke koriste gotovo u svemu pa tako i u predstavama.

Indija je s druge strane, svoje teme nalazila i preuzimala iz legendi i mitova, a kod gledatelja su težili izazvati katarzu zvanu *rasa* odnosno estetsko zadovoljstvo gledanja i uživanja u predstavi.

Osmansko Carstvo je krajem 14. stoljeća razvilo šaljiv oblik kazališta, a temeljio se na interakciji karadžoza (*tur. Karagöz*), što znači lakrdijaš te hadživata (*tur. Hacivat*), što prevedeno znači obrazovan čovjek. Kasnije se taj oblik kazališta proširio na grčku kulturu i cijeli Mediteran. Tek krajem 17. stoljeća kazalište sjena dolazi do Europe, a svoju najveću popularnost stječe upravo u Parizu u 19. stoljeću. [1]

Ipak, pravi procvat lutkarstvo doživljava tek u Njemačkoj za vrijeme romantizma, jer su upravo tada umjetnici poput Brentona, Goethea, Monkea i drugih spoznali mogućnosti izražavanja, te dolazi do pojave povećanog broja tekstova za kazališta. Dolaskom realizma lutkarstvo postaje umjetnost za djecu; umjetnost kakvom je danas smatramo. Diljem svijeta i Europe javljaju se sada već mehaničke lutke i kazališta, pa se one nalaze i u Crkvama, imitirajući biblijske prizore. Tako su nastale danas popularne „jaslice“, kao posebna vrsta lutkarskog prikazivanja. Lutkarstvo poprima nove forme, uvode se funkcionalni dijelovi tijela, lutke se rade od novih materijala; lutka doseže apsurd i stoji na sceni ravnopravna s glumcem, ulazi u filmsku industriju te zauvijek postaje neizostavan dio čovjekova života. [2]

U knjizi „Drveni osmijesi“, koja će kasnije u poglavlju poslužiti za razumijevanje nastanka lutkarstva, jedan od eseja¹ vraća se u drevnu kinesku prošlost gdje je lutkarstvo i započelo. A sve je započelo s legendom o majstoru po imenu Ju-Šan, koji je napravio lutke s kojima je zabavljao narod i igrao predstave na dvoru cara Mu-vana, prije gotovo tri tisuće godina. Caru se u jednom trenutku gledanja predstave učinilo da lutke namiguju njegovim ženama i dostojanstvenicima, te je naredio vojsci da pogube majstora. Domišljati majstor razrezao je lutke na komade kako bi dokazao da lutke nisu žive, te se do tada uznemireni car Mu-van, smirio, ali i dao proglas koji je

---

¹ B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 33

od tada nadalje branio ženama da gledaju predstave. Ta je zabrana vrijedila u Kini sve do najnovijeg vremena, ali ne samo u Kini već i u drugim zemljama Dalekog istoka, gdje je taj zakon poštivan, uključujući i u Indoneziji. Žene nisu smjele pratiti predstavu niti doživjeti iluziju, već su smjele biti s one strane platna gdje su sjene i nastajale. [3]

Jedina greška koju su tadašnje vlasti napravile u neznanju i manjku mudrosti jest: što više nekome nešto branimo, to su želja i znatiželja jače. A to se pokazalo i točnim, jer tadašnje kazalište svoju je tradiciju nastavilo i razvijalo u svim državama svijeta u kojem su djelovali, ali i dobrodošli bili svi, uključujući i do tada nepoželjne žene.

2.2. Razvoj lutkarstva

Za potpuno razumijevanje lutkarstva, spomenuta knjiga Borislava Mrkšića „Drveni Osmijesi“ pruža detaljan pregled teorije lutkarstva te kroz različite eseje govori o svom bitnom znanju na istoimenom području. Ta knjiga svojevrsna je „lutkarska početnica i biblija“², kako u njoj piše te sadrži povijesni pregled nastanka lutkarstva, što je za ovaj rad vrlo bitno područje.

Na samome početku, teoretičar lutkarstva Charles Nodier piše zanimljivu teoriju³ za razumijevanje samih početaka lutkarstva. Naime, teorija nalaže kako djeca od svoje najranije dobi, želeći imitirati odnos roditelj – dijete, često uzimaju predmet (lutku) te se prema njemu odnose kao roditelj (vlasnik). Činjenica je da se pojmu lutkarstva najsigurnije može približiti preko dječje igre, jer je i više nego sigurno da između djeteta i lutke postoji igra, a predstava u kazalištima također je svojevrsna „igra“. Čak i same gole ruke na paravanu, bez ikakvih rekvizita, djeluju impresivno; odvoje se od čovjeka i žive vlastiti život, igraju vlastitu igru, predstavu. Ipak, igra golim rukama prikladnija je za odrasle nego li za djecu, upravo radi detalja i potrebe za razvijenim asocijacijama, što u ranijoj dobi kod djece nedostaje. Zato su lutke izražajne, tek onda i samo onda, kada su konstruirane od nekoliko jasno karakteriziranih gesta; gesta kojima lutka svog tvorca iznenađuje nijansama u ritmičkim kretnjama, kretnjama koje joj daju živost.

---

² B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 5

³ B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 9-11

Teoretičarka George Sand primijetila je zanimljivu činjenicu: što je lutka veća i sličnija ljudima, to će kazalište lutaka biti žalosnije. Štoviše, „takvo će kazalište lutaka biti- strašno“⁴, kako Sand navodi.

Jedna takva lutka ima svoju likovnu, ritmičku i akustičnu stranu. Likovna se očituje u uskoj povezanosti njena izgleda s pokretom ruke, ritmička strana se očituje u stiliziranom kretanju tzv. „ritmičkom kretanju lutke“, dok se akustična strana smatra ispunjenom tek onda kada se gledatelji ne pitaju koja od lutaka govori. Tek kada su zadovoljene sve tri strane možemo reći da je lutka ispunila svoju kazališnu ulogu.

Povijesni pregled nastanka lutkarstva, kao i spomenuti teoretičari lutkarstva, dali su nam temelj za razumijevanje lutkarstva. Bilo da se radi o Kini ili Europi, u središtu nastanka lutkarskog kazališta jest dječja igra odnosno igra lutkom. Možemo zaključiti kako je sve počelo od dječje igre što je i temeljna pretpostavka lutkarskog kazališta, koje je ujedno i preteča animacija i projekcija u kazalištima općenito. U nastavku slijedi pregled svjetskih lutkarskih, kao i naših umjetnika, koji su animaciju i projekciju uveli u kazalište te zauvijek oplemenili naše živote, ali i cijelu lutkarsku umjetnost.

2.2.1. Velikani zaslužni za razvoj lutkarstva

Prije pojave slavnog i nezaboravnog Sergeja Obrazcova Vladimiroviča, mnogi ne znaju za tvorca popularnog „Spejbla“, marionete koju je stvorio i njome upravljao Josef Skupa.

Naime, Josef Skupa češki je lutkar i vizualni umjetnik, autor mnogobrojnih predstava i tekstova. Upravo radi osviještenosti situacijom koja je vladala za vrijeme Prvog svjetskog rata, Skupa je imao izrazitu potrebu stvaranja komičnih likova koji će se izrugivati te pružati publici odmak od surove stvarnosti. Radio je i stvarao do svog uhićenja. Već spomenuti „Spejbl“ je „onaj koji svoj originalni vic, humor i šepavu satiru podastire zamotane u svoj glas kao u tvrdu koru bogato razvijenih gluposti“.⁵ On je lutkarski Chaplin, onaj koji svom puževskom tupošću pošakaklja svačiji trbuh. Tako otprilike publika doživljava marionetu vođenu od prstiju Josefa Skupa. U Rimskoj ulici u Pragu nalazio se teatar „S + H!“, u čijem nazivu slovo „S“ označava početno slovo glavnog junaka „Spejbla“ dok je slovo „H“ početno slovo njegova sina

---

⁴ B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 16

⁵ B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 148

„Hurvineka“. On je svojevrsni predstavnik malograđanskog mentaliteta, konzervativac i tip koji ne djeluje, već kroz nos neprestano kritizerski gundā. Spomenuti sin zdravorazumska je oponenta „Spejblu“; bezazlen i vječno uznemiren suvišnim pitanjima, drugim riječima sin je njegov *alter ego*. Tipove poput starog „Spejbla“ i njegova sina, Skupa je nalazio u životu srednjoeuropskih građana svoga vremena. I danas, desetljećima iza njegove smrti, „Spejbl“ i njegov sin žive svoj život u čijoj se interpretaciji našao i lutkar Miloš Kirschner. [3]

Ipak, jedan od najznačajnijih i najsvestranijih lutkara našeg stoljeća zasigurno je Sergej Vladimirovič Obrazcov, koji je u sebi spojio slikara, glumca, pjevača, redatelja i pisca, a svojim je programima i predstavama na zanimljiv način objasnio svoje postupke u tada još tako malo objašnjenjnoj umjetnosti. Otkako je kao dijete na poklon od svoje majke dobio lutku, nije prestajao promišljati i upravljati njome na istraživački način, kroz izražajne mogućnosti same dječje igre. Naime, Obrazcov je već u toj dobi primijetio različite mogućnosti igre i upravljanja lutkom; vodio ju je u šetnje, promatrala je prolaznike; ona je postala dio njegova života. Kako je i sam bio rekao: „Sve je to vrlo slično onome što činim i sad kad nastupam s lutkama. Isto tako navlačim lutku na ruku, isto tako nasmijavam gledaoce time što se lutka počne živo micati u mojoj ruci (...)“.⁶ U svom je „Centralnom kazalištu lutaka“ u Moskvi režirao mnogo predstava u kojima su lutke „dijalogizirale“, što je bila i svojevrsna prekretnica. Obrazcov je jednom prilikom rekao: „Na početku bijaše pokret. Lutka je upravo stvorena zato da se pokreće. Samo joj pokret daje život i samo njenim karakterističnim pokretima nastaje ono što zovemo djelovanjem“.⁷ U lutkarstvu je pokazao toliko invencije, duha, poetičnosti i smisla za improvizaciju, da se o njemu govori kao o jednom od najvećih predstavnika lutkarskog umijeća uopće. [3]

Uz njega, Vittorio Podrecca spominje se, iako je po struci pravnik, kao osnivač najpoznatijeg lutkarskog kazališta 20. stoljeća. Prošao je cijeli svijet zahvaljujući svojim lutkarskim spektaklima koji su uključivali preko tisuću marioneta. Podrecca, inspiriran operama za djecu koje je za lenjingradsko lutkarsko kazalište skladao ruski skladatelj Cesar Kjuj, u veljači 1914. godine osniva kazalište „Teatro dei Piccoli“ u partnerstvu s Luigijem Fornaciarijem. Iste godine, kazalište djeluje s opernim djelima i marionetskim karikaturama poput Grete Garbo, Charlie Chaplina, Betty Boop, uz vrsne animatore, raskošne kostime i scenografiju te muzikom uživo. Njegov veliki obožavatelj bio je i Walt Disney, a već se tada dalo zaključiti kako animacija

---

⁶ B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 158

⁷ B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006., str. 163

plijeni pažnju umjetnika iz svih područja. Tako je kazalište, koje je namijenjeno djeci, postalo predmet obožavanja među ljudima svih uzrasta. Vittorio Podrecca umire u Genovi 1959. godine te za sobom ostavlja neizbrisiv trag i početak nove ere lutkarstva. [3]

Hermenegildo Land učinio je korak za avangardu kakav nije nitko do tada. Iako je učio slikarstvo u Lisabonu, također je bio i scenograf. Po struci nije bio lutkar, ali njegovo znanje i strast prema crtanju, slikanju, scenografiji, grafici i lutkama objedinilo se u predstavi „Títeres de Cachiporra“, gdje radi veliki iskorak u lutkarskoj umjetnosti uopće. Naime, Land za potrebe predstave izrađuje ručne lutke novih proporcija koje su podigle ljudski izražaj i time začele avangardno lutkarsko kazalište. Land je prvi odstupio od pravila da se u „lutkarstvu koriste lutke“ te smišlja lutke načinjene od papira. [4]

Milan Klemenčić čovjek je koji je najviše utjecao na naše područje u smislu lutkarske igre i inovacije. Pomagajući Antoniu Reccardaniu mijenjati kostime lutkama, za privilegiju je imao besplatno gledanje predstava. Svoju ljubav prema lutkarstvu iznio je na svjetlo dana tek s 35 godina, predstavom „Mrtvac u crvenom kaputu“ u Šturju, za koju se danas drži da je rodno mjesto slovenskog lutkarskog kazališta. On i njegova supruga u potpunosti su sami izradili ovu predstavu; Milan je bio zadužen za lutke, mehanizme i scenografiju, dok je supruga šivala kostime za svaku od lutaka. Predstava je u publici izazvala veliko zadovoljstvo i divljenje te želju za novim lutkarskim sadržajem, što je inspiriralo Klemenčića da se u potpunosti preda tome i prihvati posla. Iz toga nastaje cijeli niz predstava s danas poznatim lutkom Gašperčekom u glavnoj ulozi. Iako je rat učinio svoje, te na kratko zaustavio djelovanje Klemenčića, 1982. godine u Ljubljani, u koju je nakon rata i otišao, postavlja predstavu „Doktor Faust“ te oduševljava publiku. Predstava duga dva i pol sata postaje popularna te je i danas jedna od najpoznatijih predstava svih vremena. [4]

2.3. Pojava lutkarstva u Hrvatskoj

Lutkarstvo je, kao i sve druge scenske vrste, prošlo različite mijene u skladu s europskim, ali i nacionalnim zahtjevima ovakvog kazališnog izraza te se ustrajno borilo za svoj samostalni umjetnički razvoj. Počeci profesionalizacije hrvatskog lutkarstva javljaju se još u 19. stoljeću, ali svoj vrhunac doživljavaju tek stoljeće kasnije.

Činjenica je tako da se prvi spomen lutkarstva u Hrvatskoj dogodio za vrijeme bivše države odnosno države Jugoslavije, davne 1916. godine, za što je odgovoran Velimir Deželić ml. Iako je kazalište lutaka ponekad popimalo ulične oblike, umjesto propisno izgrađene zgrade koja bi tome služila, do prvog profesionalnog lutkarskog kazališta u Hrvatskoj dolazimo tek u Splitu

1945. godine, a nakon toga dolazi do razvoja ostalih kazališta. Iako se u Hrvatskoj lutkarstvo javlja kasnije, uspijeva nadoknaditi vremensku razliku i vrlo brzo se počinje služiti „crnim kazalištem“⁸, te u Osijeku uvodi i živog glumca. To kazalište prvo se moglo pohvaliti svojom lutkarskom dramaturgijom te novom formom i izgledom lutaka, kao što su bile Bourekove.

Livija Kroflin u svome djelu „Zagrebačka zemlja Lutkanija“ navodi kako se razvoj hrvatskog poslijeratnog lutkarstva može podijeliti na četiri razdoblja. [5]

Prvo razdoblje odnosi se na period od Drugog svjetskog rata do pedesetih godina te iskazuje prethodno tradicionalno iskustvo s primjesama socrealizma; predstave su gotovo isključivo koristile ginjole⁹ (franc. *guignol*) ili *marionete*¹⁰ (franc. *marionette*). Između dvaju ratova, lutkarsko se kazalište smatralo najprikladnijim sredstvom zabave i pouke za djecu, a u nekim svojim ambicioznim pothvatima i svojevrsnom umjetnošću.

Razdoblje od pedesetih godina pa sve do 1969. godine obuhvaća vrijeme tzv. „stare škole“ s dosta utjecaja i posudbi sa strane, a većinom je riječ o ruskim, češkim, poljskim, slovačkim i bugarskim utjecajima na hrvatsko lutkarstvo.

Desetogodišnje razdoblje, od 1969. do 1979. godine, razdoblje je u kojemu se javljaju novi pisci lutkarskih tekstova, novi i drukčiji scenografi, redatelji; tvorci novih poetika.

Od 1979. godine pa do danas javlja se lutkarstvo koje poprima konture autorskog, redateljskog ili redateljsko-scenografskog kazališta u kojem je glumac-lutkar, nesputan u svojoj kreativnoj individualnosti, tek dio velike sve-lutke koja je jednom nogom u redatelju, a drugom u gledalištu dok se rukama drži scene.

Vratimo se malo na razdoblje prije Drugog svjetskog rata, kada je Dr. Vladimir Deželić osnovao prvo lutkarsko kazalište u Zagrebu. Deželić je također bio književnik i urednik časopisa *Krijes* te je napisao i prve lutkarske tekstove: „Dugonja, Vidonja i Tribonja“, kao i skraćenu verziju opere „Ivica i Marica“ prema Engelbertu Humperdincku. Ratni uvjeti onemogućili su daljnji rad toga kazališta. Osnivanju stalnog lutkarskog kazališta u Zagrebu prišlo se u proljeće 1919. godine, na poticaj Velimira Deželića, koji je na suradnju pozvao skladatelja Božidara Širolu i slikara Ljubu Babića. Njih trojica zaključili su da se odmah pristupi osnivanju stalnog marionetskog teatra u Zagrebu, kao zasebne umjetničke ustanove.

Modernizacija hrvatskog lutkarstva počinje već u 1970-im godinama u Zadru, zahvaljujući Luki Paljetku i Branku Stojakoviću, koji postižu začuđujuće vizualne efekte pomoću transformacija

---

⁸ Popularan naziv za lutkarsko kazalište; žargon

⁹ Najjednostavniji oblik marionete; lutka unutar koje lutkar umeće prste i njome upravlja

¹⁰ Lutka s pokretnim rukama kojom lutkar upravlja koncem

scena i njihova kadriranja. Također, puno toga možemo zahvaliti i Zlatku Boureku te njegovu inovativnom stilu razmišljanja i stvaranja, a upravo je zahvaljujući njemu *Kuruma ningyō*¹¹ i dospio u Hrvatsku. *Kuruma ningyō* posebna je vrsta animacije, gdje animator sjedi na malim kockastim kolicima dok animira. [3]

Već sada možemo zaključiti kako je hrvatsko lutkarstvo oduvijek imalo želju napredovati i biti korak ispred drugih te kako nikada nije prezalo od avangardnosti, što u tehničkom, što u izvedbenom smislu. Dogodila su se Hrvatskoj još brojna druga značajna imena kojima možemo zahvaliti, no ovo je sasvim dovoljno da možemo shvatiti kako tradicija treba biti poticaj za novi, avangardniji pristup lutkarstvu i animaciji.

---

¹¹ *Kuruma ningyō* dolazi od riječi *rokuro-kuruma* što znači malo sjedalo s kotačima, a *ningyo* znači lutka

3. Lutkarstvo danas

Lutkarstvo danas doseglo je zavidan položaj te se sasvim ravnopravno može natjecati s drugim oblicima scenskog i glazbenog stvaralaštva. U promicanju lutkarstva doprinosi i međunarodna lutkarska organizacija „UNIMA“, osnovana 1929. godine u Pragu, čiji su ciljevi produbljanje znanja o lutkarstvu kao i poticanje suradnje u različitim istraživanjima, stvaranje novih naraštaja lutkara, organiziranje festivala itd. Hrvatska je svoj centar osnovala 1992. godine te pokrenula izdavačku djelatnost, a broji i neke važne festivale kao što su: „Festival hrvatske drame za djecu „Mali Marulić“ u Splitu, „Međunarodni dječji festival u Šibeniku“, itd. [6]

Uz bogatu povijest koji su lutkari tijekom proteklih stoljeća ostavili u naslijeđe novim naraštajima, danas je lutkarstvo na zavidnoj razini razvoja tzv. „dječje umjetnosti“. Tehnologija, koja svake godine iznenadi neobjašnjivim pomacima, korijene je pustila i u kazališnoj umjetnosti. Zahvaljujući tome, u kazališnoj umjetnosti možemo naići na tehnološki napredne izvedbe predstava kao što su: hologrami, video projekcije, 3D animacije; digitalne manipulacije prostorom.

3.1. Video projekcija kao dio suvremenog lutkarstva

Zahvaljujući upravo bogatoj povijesti, lutkarstvo ima bezbroj izražajnih i scensko-oblikovnih sredstava unaprijeđenih s najnovijom tehnologijom. Suvremeno lutkarstvo u sebi nosi još mnogobrojne značajke „modernosti“, a jedna od njih je i video projekcija, koja je sastavni dio svih kazališta, uključujući i lutkarsko.

Današnji oblikovatelji projekcija, u radu s redateljima, naišli su na mnogo razloga zašto uvrstiti video projekcije u predstavu. Projicirani video sadržaj omogućuje nam jednostavnu izmjenu lokacije, prostora te samog izgleda scene tempom koji mi želimo. Jer ipak, svaka izmjena scene iziskuje bar nekoliko sekundi izgubljenog vremena kojeg gledatelji „ne smiju biti svjesni“. Projekcijama možemo prikazati detalje te naglasiti neke dijelove predstave, koje samom glumom ne možemo. Često se projekcijama mudro odvlači pozornost gledatelja, što tvorci predstave mogu iskoristiti prilikom izmjena scena i pomicanja kulisa, bez da gledatelji to primijete. Tako se primjerice, umjesto reflektora na sceni mogu koristiti projekcije kao glavni izvor osvjetljenja glumaca i pozornice. Često se na samu projekciju gleda kao na „glumca“ koji ima jednu od glavnih uloga, a ako sagledamo činjenicu da projekcije same mogu ispričati dio radnje, s pravom ju tako možemo i tretirati.

Zahvaljujući razvoju tehnologije, video projekcija je sveprisutna te je sastavni dio estetike kazališta i kazališnih predstava, a video kao takav samo je jedan dio šireg dizajna. Ipak, uska suradnja tehnologije i čovjeka nužna je kako bi se ostvarili vrhunski rezultati, a integracija video elemenata u bilo koji kazališni projekt predstavlja timsku suradnju koja je prijeko potrebna.

Tehnike izvođenja i prikaza video sadržaja je mnogo. Prednja projekcija jest projekcija video sadržaja gdje je projektor s iste strane kao i publika. Stražnja projekcija nalazi se sa stražnje strane platna, publike i glumaca, a prednost mu je u tome što glumac može nesmetano šetati pozornicom bez da ga dotakne snop projekcije. Nedostatak takve projekcije jest potreba za velikom dubinom pozornice. U oba slučaja, bitan je odnos jačine svjetla i projekcija, što znači da moramo paziti da nam svjetlo ne dotiče projekcijsko platno. Takav problem možemo riješiti preciznim odvajanjem planova igre te postavom svjetla koje ne dopijeva do platna. Također, glumce možemo osvjetljivati s bočnim svjetlom te smo tako apsolutno sigurni da svjetlost neće doticati projekcijsko platno.

S tehničke strane, postoji mnogo stvari na koje treba obratiti pozornost. Naime, odabir načina izvođenja projekcije tek je prvi korak. Slijedi odabir projekcijskog platna kao i boja, ovisno o potrebi predstave. Potom vrsta projektora za projiciranje, njegova rezolucija, objektiv. Tek na kraju dolazi do oblikovanja videa, svakom video umjetniku najuzbudljiviji dio posla. [7]

Ipak, vratimo se na umjetničku stranu video projekcija i njihovog djelovanja unutar kazališta. Video projekcija djeluje u nekoliko različitih smjerova, ovisno o namjeni. Likovni smjer video projekcije povezan je sa scenografijom, gdje se prikazom projekcije sugerira mjesto i vrijeme, a takav sadržaj možemo projicirati na dio ili pak na cijelu scenografiju. Tu se javlja tzv. *mapping* odn. mapiranje, kojim možemo projicirati sadržaj na niz različitih područja i površina. Takva vrsta projekcija dobrodošla je u plesnim kazalištima, upravo radi potrebe da je kazališna scena slobodna za istoimene potrebe. Tu se projekcijom može utjecati na pozadinu, kao i na scenske elemente. U nekim slučajevima video projekcije mogu biti idealna zamjena za nedostatak financijskih sredstava.

Dramaturški smjer video projekcija jest uloga u kojoj projekcija vrlo lako i učinkovito može povezati karakter glumaca s ciljem pojačanja i komentara njihovih emotivnih ili drugih stanja u predstavi.

Njena interaktivna uloga jest uloga i veza glumca i projekcije, gdje glumci s video materijalom glume kao sa živim glumcima, a ukoliko je netko gledao predstavu „Hamlet“, vrlo lako se može prisjetiti kako Hamlet razgovara sa svojim mrtvim ocem, putem video projekcije. Upravo zato se, iz navedenih razloga, video projekcija može smatrati kao još jednim važnim glumcem na sceni.

Ipak, najvažnija veza jest veza između oblikovatelja videa i ostatka tima te je ona ključna za uspjeh predstave. On zato mora biti uključen u rad predstave u njejoj najranijoj fazi, radi sugestije i ideje redatelju. Također, vrlo je važno iskomunicirati ideju sa scenografom, prema čijoj će scenografiji oblikovatelj videa projekciju u konačnici i izvoditi.

Projekciji se danas pristupa s jednakom pažnjom kao i glumi, scenografiji te ostalim dijelovima predstave. Zlatno je pravilo da ništa na pozornici ne smije postojati bez dobrog razloga, jer će gledatelji odnosno publika uvijek tražiti neko skriveno značenje u tome, koje mora biti razjašnjeno. Stoga, oblikovatelj video projekcije, redatelj, scenograf, oblikovatelj svjetla, glumci te ostali članovi tima trebaju i moraju funkcionirati na sceni kao jedno, jer kazališna predstava je spoj više umjetnosti u jednu cjelinu, i samo i isključivo onda kada djeluju kao tim mogu napraviti dobar projekt.

3.1.1. Pioniri koji su uveli video projekciju u kazališnu umjetnost

Oblikovanje video projekcija danas lakše je no prije, prvenstveno radi spektra različitih programa koji služe video uređivanju te samoj tehnologiji koja je napredovala. Ipak, usprkos tehnologiji i dostupnosti različitih digitalnih programa, iza nas su hvale vrijedni umjetnici koji su postavili kamen temeljac video projekcija i prikaza videa u kazalištima, kako u svijetu tako i kod nas.

William Kentridge renomirani je grafički dizajner, kazališni te video umjetnik, poznat po izraženoj humanističkoj te poetskoj perspektivi na totalitarizam i kolonijalizam. Na sceni se pojavio tijekom režima *apartheida*¹² u Južnoj Africi, a u svojim je radovima povezivao umjetnost, ideologiju, povijest te sjećanja.

Kentridge je, za razliku od uobičajenog načina prikaza animacija koje koriste nekoliko crteža da bi se prikazao pokret, koristio samo jedan crtež koji bi brisao i na njemu ponovo crtao te je svaki pokret i promjenu na crtežu fotografirao i spajao u *stop animaciju*. Rezultat je tako spoj crteža i filma, koji je cijenjen i prepoznat kao inovativna manipulacija kroz medij i mogućnost prikaza društvenih problema na objektivan način.

Južna Afrika, gdje se Kentridge rodio, studirao i nastavio raditi, poslužila je kao središnja točka njegove studentske prakse. Naime, on se kroz svoje radove obraćao režimu *apartheida* kao i

---

¹² Sustav rasne odvojenosti, uveden u Južnoafričkoj Republici 1948. godine

drugim socijalnim ranama, ne baveći se problematikom istoimene pojave i „bolesti društva“, već prikazuje njihovu povijest na spektakularan način. Ulazi u povijesne rasprave preko tri izmišljena lika: „Soho Eckstein“, „gospođa Eckstein“ i „Felix Teitelbaum“. Njihovi pojedinačni životi postavljeni su protiv širokog političkog krajolika Južne Afrike, kao i dubljih životnih sila poput obnove i uništenja. Tako su njihovi osjećaji, emocije i karakteri prikazani kao životinje ili linije koje se preklapaju jedni preko drugih, pomiješani su; na taj način osobno i javno postaje kritički pomiješano bez očitog prikaza osjećaja krivnje ili osjećaja iskupljenja odnosno pokore. Njegovo najpoznatije djelo jest „Ja nisam ja, konj nije moj“, iz 2008. godine. Radi se o instalaciji osam filmova predstavljenih kao fragmenti u trajanju od šest minuta svaki, nastali kao dio njegova rada za satiričnu operu „The Nose“, autora Dmytria Shostakovicha. [8]

Robert Wilson također je jedan od nevjerojatnih video umjetnika čiji je rad zauvijek obilježio kazališnu scenu. Smatra ga se kao jednim od najznačajnijih umjetničkih vizionara 20. stoljeća. Od kasnih 60-ih godina prošloga stoljeća, Wilson je uprizorio preko 60 post-modernističkih kazališnih djela u SAD-u te Europi, a njegov rad obično nazivaju „teatar vizuala“ ili „teatar slika“, prepun gestikulacija, pokreta, oblika, teksture, zvuka i svjetla, a sve s ciljem stvaranja nezaboravnog iskustva za gledatelje.

Kao i njegovi prethodnici Brecht i Artaud, i on je reagirao negativno na moderno zapadnjačko kazalište nazivajući takav stil „fašističkim“, jer je htio da se gledatelji oslobode i emancipiraju od interpretiranja teksta diktiranog od strane takvog kazališta. Njegova je želja bila da publika ima mogućnost individualnog tumačenja značenja vizualnog sadržaja. On je tako promijenio osjetilni i vizualni doživljaj kazališta, a poznato je da je veliku inspiraciju i poticaj pronašao u svom nijemom autističnom sinu, koji nije komunicirao riječima, već ga je upravo Wilson poticao da komunicira kroz crteže. Za Wilsona, kazalište bi trebalo uvrstiti „empatiju na gledatelje prije nego naraciju“, te tako omogućiti gledateljima slobodu interpretacije i otvorenost duha. Smatra također, da izostanak klasičnog narativa i dijaloga, radnje i zapleta otvara mogućnost realitike i prikaza scene. [9]

U našoj novijoj povijesti, Aleksandar Saša Mondecar jedan je od naših ponajboljih kazališnih djelatnika i oblikovatelja svjetla. Osobitu suradnju ostvario je s kazališnom skupinom „Histrion“ s kojom njeguje više od 20 godina iskustva.

Zanimljivost je da je Saša uspio u realizaciji priznavanja autorstva dizajna svjetla kao umjetničkog suradništva u autorskom timu, što je još jedan od dokaza koliko je ta grana umjetnosti u kazalištu bitna, ako ne i ključna. Njegovo promišljanje o kazališnoj i scenskoj rasvjeti podigao je na razinu dramaturgije vizualnog izričaja i zauvijek obilježio budućnost kulturne povijesti u kazalištu. Time je pionirski otvorio prostor kompjuterskoj animaciji u

kazališnom izrazu te nastavio s 3D projekcijama i hologramima, koji su u velikoj mjeri zamijenili kulisu kao scenski izričaj i time olakšali rad na postavljanju predstave.

Način na koji je Wilson promišljao o slobodi interpretacije i otvorenosti duha svojevrsna je inspiracija i mojoj adaptaciji dramskog teksta „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“. Tako izostankom dijaloga među glumcima, što je jedna od odlika mog teksta, na sceni se pruža mogućnost slobodne interpretacije i mašte, koja je zasigurno veća i snažnija nego li izgovorene riječi na sceni. Uz animaciju i video projekciju, kojom smo kolegica Ema i ja umjesto dijaloga dočarale slijed događaja u predstavi, ostavile smo mjesta mašti svakoga od gledatelja ponaosob.

3.2. Dječja lutkarska kazališta

Govorimo li o lutkarskim kazalištima na svjetskoj razini, svakako bismo spomenuli lutkarsko kazalište u Salzburgu, koje ima stoljetnu tradiciju te izuzetnu arhitekturu interijera i eksterijera. Uz njega, u Vijetnamu se nalazi „Water Puppetry“, vrsta kazališta izumljenog još u 11. stoljeću u Aziji, koje koristi drvene lutkice koje plešu i igraju predstavu iznad vode. Još mnoga kazališta nalaze se uz bok salzburškom te vijetnamskom, no krenemo li istraživati primijetiti ćemo da se većina hvale vrijednih lutkarskih kazališta nalaze upravo u Europi, usprkos činjenici kako se sami počeci lutkarstva ne nalaze u Europi, već baš suprotno, u Aziji te Africi. Ipak, razvojem svijeta te širenjem kulture, ta vrsta umjetnosti svoj je centar stvaralaštva unijela i ostavila u Europi, stoga se oko europskih gradova koncentriraju i ponajbolji umjetnici, kao i lutkarska kazališta, koja su poradi njih i osnovana. [10]

S obzirom na to da je dramski tekst „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“ namijenjen djeci u dobi od 6 do 14 godina, njegova izvedba je namijenjena dječjim, lutkarskim kazalištima. Njih u Hrvatskoj na sreću ne nedostaje, što je svijetla točka razvoja te umjetnosti kod nas. S druge strane, repertoarna politika tih kazališta nije svijetla točka, te njome upravlja Vlast ponekad zatvorenih očiju pred lažnom estetikom i politikom pojedinaca. Naime, mišljenja sam da u Hrvatskoj postoji toliko „narodnih heroja“, izumitelja, zanimljivih ličnosti i djeci i odraslima, izmišljenih likova i situacija svima nam bliskih, a ipak se na repertoaru tih kazališta uvijek nalaze „lektirna“ djela. Zašto je to tako? Pitanje je naravno retoričko i na njega ne postoji pravi odgovor, bar ne u ovom trenutku.

Upravo radi takve situacije, na našoj sceni se ne nalaze hrabri, mladi dramatičari genijalnih ideja s još genijalnijim tekstovima, već provjerena lektirna djela stoput viđena. Mogućnosti je uistinu beskonačno, bitan je samo kreativan duh i sloboda izražavanja te nespontanost i otvorenost novim

formama i oblicima. Bitno je istupiti hrabro i samouvjereno. Zato je i ovaj projekt jedna vrsta hrabrog iskoraka. Iskoraka u smislu žive osobe u lutkarsko kazalište, u ulozi „žive marionete“ kao medij kroz koji predstava, uz pomoć video projekcije i naratora, kroz tijelo glumaca priča priču.

3.2.1. Dječja lutkarska kazališta u Hrvatskoj

Jedno od kazališta koje sa novcem od strane Ministarstva uspijeva u naumu hrabrih i genijalnih projekata svakako je „Poco Loco“. Teatar Poco Loco mala je umjetnička organizacija koja je u četiri godine svoga postojanja ostvarila velike rezultate. Osvojili su desetke nagrada i odigrali preko 500 predstava, a njihove je izvedbe pogledalo više od 30 000 djece. Poco Loco od 2014. godine okuplja profesionalne glumce, glazbenike, redatelje, dramaturge, vizualne umjetnike i dramske pedagoge, u svrhu istraživanja novih izričaja u kazalištu za djecu i mlade. Projekti su im podržani od strane Ministarstva kulture, projekta pod nazivom „Ruksak pun kulture“, Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport grada Zagreba, a na repertoaru imaju neobične projekte poput „Stonoga Goga“, „Ljubiti samo ljubiti“ te „Pola pola“ koja sadrži mnoštvo video projekcija zanimljivih za tematiku ovog diplomskog rada, kao i dokaz da je video projekcija sveprisutna u kazalištima, od lutkarskih do suvremenih. [11]

Ipak, Zagrebačko kazalište lutaka, koje je utemeljeno 1948. godine, ujedno je i najstarije profesionalno lutkarsko kazalište u Hrvatskoj. Ono već više od 70 godina okuplja vrhunske umjetnike: dramatičare i pjesnike, slikare i kipare, glazbenike i koreografe, kostimografe i scenografe, redatelje i glumce. Lutke i scenografiju uglavnom izrađuju u vlastitoj radionici, a predstave su namijenjene djeci i njihovim obiteljima, vrtićkom i školskom uzrastu. U uvjerenju da tehnički aspekti predstave ne bi smjeli zasjeniti riječi drame i njenu poruku, niti postati jedinim ciljem dramskog čina, kazalište svojom zadaćom smatra pronaći ravnotežu između izgovorene riječi i scenskog spektakla. [12]

Gradsko kazalište Trešnja također je još jedno kazalište sa bogatom povijesti, koje je prošlo dalek put od amaterskih dana do jednoga od najboljih i najpoznatijih profesionalnih kazališta za djecu u Hrvatskoj. Njegovi počeci vežu se uz društvo „Naša djeca“ čiji su djelatnici, skloni teatru, okupili dječju dramsku skupinu koja 08. svibnja 1954. godine izvodi prvu cjelovitu predstavu „Crvenkapica“ Vladimira Nazora, u režiji Nede Kubinek. Ubrzo dramska skupina prerasta u „Pionirsko amatersko kazalište“ na adresi „Mošćenička 1“, gdje će trideset godina kasnije nastati „Gradsko kazalište Trešnja“ kakvo danas poznajemo. Sedamdesetih godina prošloga stoljeća osniva se „Malo kazalište Trešnja“, koje 1978. godine dobiva i stalni glumački

ansambl. Uskoro je krenula i izgradnja nove zgrade, koja je dovršena 1999. godine te kazalište ulazi u novo stoljeće s novim prostorom, primjerenom značaju i popularnosti Gradskoga kazališta Trešnja. Već više od pola stoljeća, kazalište u Mošćeničkoj ulici br. 1 neizostavno je mjesto na kulturnoj karti grada Zagreba, mjesto na kojem su se generacije i generacije djece po prvi put susrele s kazališnom umjetnošću. [13]

Žar ptica, također vrhunsko dječje kazalište, ali i kazalište za mlade, koje je s radom počelo još davne 1981. godine. Kada 2001. godine Marija Sekelez postaje ravnateljica, kazalište dobiva veliki uzlet. Naime, odmah po dolasku, Marija Sekelez osnovala je „NAJ, NAJ, NAJ“ festival, smotru najboljih dječjih kazališta iz cijele Hrvatske, koji je 2007. postao međunarodni. Kazalište svoj repertoar temelji na domaćim i stranim klasicima, kao i suvremenim autorima dječje književnosti. Ono je jedno od najuspješnijih zagrebačkih kazališta s oko 55 000 gledatelja i 300 izvedbi repertoarnih naslova godišnje. Pored brojnih osvojenih nagrada na domaćim i stranim festivalima, GK Žar ptica šesterostruki je dobitnik Nagrade hrvatskog glumišta za najbolju predstavu za djecu i mlade. [14]

Kao profesionalna stalna lutkarska kazališta, osim u Zagrebu, i u cijeloj Hrvatskoj postoji niz hvale vrijednih. Tako u Osijeku imamo Dječje kazalište Branka Mihaljevića, na čijoj sceni kazalište djeluje još od 1950. godine. Gradsko kazalište lutaka u Splitu, osnovano 1945. godine; Gradsko kazalište lutaka u Rijeci, utemeljeno 1960. godine te Gradsko kazalište lutaka u Zadru, osnovano 1951. godine.

Kazališta i scene za djecu, privatna kazališta te neformalne lutkarske družine, također su dio kazališne scene u Hrvatskoj te upravo oni rade najviše hrabrih ustupaka kada su u pitanju novi dramski tekstovi i pothvati na istoimenom području. Tako imamo: Dječje kazalište Dubrava, Lutkarska scena „Ivana Brlić-Mažuranić“, Lutkarsko kazalište „Za Bregom“, KUC Travno koji su u Zagrebu; Kazalište Licem u lice u Splitu, Kazališna Družina Pinklec u Čakovcu, Kazalište Virovitica, HNK u Šibeniku „MDF“, Gradsko kazalište Joza Ivankić u Vinkovcima, Dom kulture kristalna kocka vedrine u Sisku, Dječja i lutkarska scena HNK u Varaždinu, Kazališna družina Ivane Brlić Mažuranić u Slavanskom brodu, GK Zorin Dom u Karlovcu, Hrvatski dom u Vukovaru, te Umjetnička akademija u Osijeku. [15]

4. Zlata Bartl: Profesor Baltazar našeg vremena

U ovome ću se poglavljju osvrnuti na Zlatu Bartl, našu preminulu znanstvenicu i profesoricu, izumiteljicu našeg najpopularnijeg začina „Vegeta“ te otkriti čime me nadahnula i inspirirala da bi se u konačnici i dramski tekst našao pod autorstvom moga pera.

Zlata Bartl tijekom svoga života nije ni po čemu odavala da će baš ona, jednoga dana, biti važan faktor pri otkrivanju i osnivanju danas najpoznatije mješavine začina, Vegete. Živjela je skroman i težak život, život na kojemu joj nitko mogao zavidjeti već baš naprotiv, mnogi su je žalili.

Zlata Bartl rođena je u Sarajevu davne 1920. godine, a 18 godina kasnije došla je u Zagreb, gdje je završila Filozofski fakultet stekavši zvanje profesorice kemije, fizike, matematike, meteorologije te mineralogije. Voljela je putovati, a njen vedar i nikada potišten duh koštali su je teške bolesti i zatvorske kazne. Naime, tijekom rada u gimnaziji odlučila je svoje učenice povesti u Italiju na izlet, točnije u Rim. Tadašnjoj poslijeratnoj vladi bivše Jugoslavije, to je bilo dovoljno da je osude zbog „antidržavne djelatnosti“ na kaznu zatvora s prisilnim radom u trajanju od osam godina, te gubitak građanskih prava. Da bi situacija bila još gora, Zlata Bartl u zatvoru dobiva tuberkulozu kralježnice, čije će posljedice osjećati do kraja svoga života. Za vrijeme služenja kazne njen zaručnik, viđen u jednoj od kolona Križnog puta, pogiba. Godinu i tri mjeseca kasnije uvjetno je puštaju iz kaznionice u Zenici nakon, vidnog zdravstvenog pogoršanja. Bez građanskih prava, radnog mjesta i mjesta za živjeti te u prilično lošem zdravstvenom stanju, Zlata Bartl mora početi novi život. Kako, pitanje je pravo. Kada nema ono osnovno na što svako ljudsko biće ima svojim rođenjem, građansko pravo. Jednom prilikom je i sama komentirala nesnosne događaje: „Na ispitivanju „isljednik“ mi je rekao da „zna sve o meni“ a „čitao“ je to iz papira bez i jednog zapisanog slova. Pita me zatim da li sam bila u Italiji. Odgovorila sam potvrdno i ispričala kako je Italija lijepa, s mnogo neprocjenjivih spomenika i vrednota, što su uočile i djevojke u grupi koje sam vodila u Italiju i prevodila im s talijanskog. Kazna za posjet Italiji bila je svakodnevno neukusna hrana, pljesnivi kruh i pola litre vode, što sam dobivala uglavnom u samici, vlažnoj i neprimjerenom prostoru čak i za boravak životinja. Sve je to bilo razlogom da sam oboljela od tuberkuloze kralježnice.“¹³

---

¹³ J. Nakić Alfirević: Zlata Bartl. Putokaz prema izvrsnosti, Podravina Volumen VI, br. 12, studeni 2007.,str. 75

Takvo ponašanje vlasti, koju nije briga za istinitost tvrdnji, svaka bi zdrava osoba osudila. Međutim, Zlata Bartl nije bila osoba koja se vraćala u prošlost, već se orno i ponosito okrenula ka budućnosti i boljem sutra.

Bez novca i građanskih prava, Zlata Bartl uz pomoć prijateljske ruke i poznanstava uspijeva se zaposliti te u sarajevskoj Gradskoj plinari započeti nov život. Godine su prolazile, nezadovoljna Zlata mijenja poslove u nadi da će pronaći mjesto na kojem će pokazati i iskoristiti svoj puni potencijal. Potencijal koji je razvijala od malena, kada je već kao dijete od majčine ostave napravila laboratorij gdje je miješala elemente u nadi da će stvoriti „kamen mudrosti“, ni ne sluteći da uistinu hoće, metaforički rečeno, trideset godina kasnije.

Igrom slučaja, na istom radnom mjestu snašla ju je dužnost odlaska na službeni put, godine 1955., što će joj zauvijek promijeniti život. Napušta tako Sarajevo i nikada se ne vraća. Zima je bila oštra i nije dopuštala siguran povratak doma. Bdiujući u kući čitajući novine, među oglasima za posao pronalazi i onaj Podravke, za radno mjesto kemijskog tehničara, na koji se odlučno javlja. S malim kartonskim koferom, s kojim je u Hrvatsku i došla, započinje svoj život u Podravini, gradu Koprivnici u kojem zauvijek i ostaje.

Profesorica bez građanski prava, 1955. godine dobiva posao u koprivničkoj tvornici pekmeza „Podravka“, na mjesto kemijskog tehničara. Godinu dana kasnije, zahvaljujući predanosti radu i znanju koje je pokazala, postaje šef laboratorija. Samo dvije godine nakon što je dobila posao u Podravci, 1957. godine zajedno s kolegama proizvodi prve juhe iz vrećica, koje su bile od povrća, a već sljedeće godine asortiman se proširio na kokošju i goveđu s tjesteninom. One su i dan danas najzastupljenije, kako na domaćem tako i na inozemnom tržištu. Zanimljiva činjenica koja svjedoči o uvjetima u kojima se tada u Podravci radilo jest, kako se zbog nedostatka strojeva te financijskih sredstava, Podravka juhe zatvarale ručno, peglama. Istim onim peglama koje bi sugrađani posuđivali tvornici ne bi li se posao obavljao brže i efikasnije.

Ipak, ono što je zauvijek promijenilo život Zlate Bartl, kao i život njezinih kolega, sugrađana, a i same Podravke te grada Koprivnice, zbilo se 1959. godine kada je zajedno sa svojim kolegama izumila „Vegetu“. To je danas najpoznatiji začim jelima, koji svoju recepturu u tajnosti čuva još od 06. veljače 1959. godine, što se u registru vodi kao službeni datum osnivanja. [16]

U suprotnosti s filmskim završecima, ovakvo otkriće nije promijenilo život Zlate Bartl. Doduše, ne u smislu u kojem bi jedan redatelj to pompozno režirao. Ne, Zlata Bartl do kraja svog života ostala je raditi na mjestu šefa laboratorija, dajući svu svoju kreativnost i genijalnost jednoj tvornici koja ju je objeručke prihvatila i pružila joj drugi dom. Nikada nije veličala svoje otkriće. Štoviše, iako je ona najviše zaslužna za izum „Vegete“, uvijek je stavljala naglasak da je taj izum timski proizveden i da je svaki član tima zaslužan što je „Vegeta“, baš kao i juhe iz vrećice koje su joj prethodile, ugledala svjetlo dana. Ni u jednom trenutku Zlata Bartl nije postala nedostupna

javnosti niti se zatvorila u „dvorac svoje popularnosti“, iako je za to imala više razloga no itko. Ne, ostala je skromna sugrađanka te kolegica svih Podravaca.

Slika 4.0. Zlata Bartl u Podravci

Slika 4.1. Zlata Bartl u starijim danima

Upravo iz prikazanih biografskih crtica života Zlate Bartl proizlazi i njena usporedba sa izmišljenim animiranim likom „Profesorom Baltazarom“, skromnim profesorom koji svojim izumima pomaže sugrađanima u rješavanju nevolja.

Naime, „Profesor Baltazar“ izmišljen je lik autora Zlatka Grgića. On predstavlja skromnog maštovitog profesora, koji svojim genijalnim izumima pomaže sugrađanima u Baltazar-gradu. Iako je izmišljen lik, znaju ga i vole svi: od djece pa do odraslih. Primjer koji je kroz animiran film dan, svima služi kao podsjetnik da prijateljska ruka i domišljatost uvijek mogu pobijediti tugu i nedaće. Lišen je svakog nasilja, predrasuda i osuđivanja. Simpatični sjedi djedica u zelenim hlačama, crnom sakou te šeširom na glavi živi u Baltazar-gradu i svojim svemogućim strojem rješava probleme sugrađana. Prikazivao se na televiziji i festivalima nebrojeno puta te i dan danas, nakon više od pedeset godina, uživa svoju popularnost koju sam i ja iskoristila za usporedbu. U Bogovićevoj ulici u Zagrebu, „Profesor Baltazar“ zaslužen je dobio i svoj kip (Slika 4.2.).

Slika 4.2. Profesor Baltazar u Bogovićevoj ulici, Zagreb

Nasuprot njemu imamo simpatičnu profesoricu po imenu Zlata Bartl, koja živi i radi u koprivničkoj tvornici Podravka te svojim izumima uveseljava građane toga grada. I ona je, baš kao i „Profesor Baltazar“, lišena svakog nasilja, predrasuda i osuđivanja. Živi miran i skroman

život, a s kolegama iz tvornice svaki je dan i objedovala, do kraja svoga života. Drugim riječima, svoje kolege, kao i sugrađane, doživljavala je kao obitelj. Iako nije imala svemoguću stroju i nije koristila magiju (koliko znamo) kako bi pomogla sugrađanima, njezin genijalan um i kreativne ideje iskoristila je kako bi stvorila danas najpopularniji začini na svijetu „Vegetu“, kao i još mnoge druge proizvode Podravke te time uveselila, kako sugrađane njena grada, tako i građane diljem zemlje, ali i svijeta. Nakon što je dosegla popularnost, njen život se, suprotno očekivanjima, ne mijenja. Nikada nije spominjala svoju popularnost niti ju doživljavala kao olakotnu okolnost. Iako si je mogla priuštiti bolji i lagodniji život, Zlata Bartl odabrala je skroman, okružen kolegama i sugrađanima, život.

Zlata Bartl, uvijek skromno obučena, nikad preglasna i nikad zamijećena u mnoštvu, svojim je likom i djelom „Profesor Baltazar“ svoga vremena, te dokaz da mašta i genijalnost mogu uistinu nadvladati neimaštinu i očaj u kojemu se tadašnja pekmezara Podravka do njena dolaska nalazila. Ona, za razliku od „Profesora Baltazara“, nema kip, iako je po svim zakonskim regulativama koje nalažu da mora proći 10 godina od smrti osobe, isti u mogućnosti dobiti. No to su druge teme, koje prepuštam nadležnima koji se bave tom problematikom, da istu i riješe.

4.1. Lokalna tema u kazalištima kao vrsta samopromocije

Smatram da bi se naši lokalni junaci, „narodni heroji“, ljudi koji su učinili mnogo za nas, naš kraj i našu zemlju trebali iskoristiti kao neiscrpan izvor inspiracije za djela: predstave, bajke, slikovnice itd. Zašto? Odgovor je vrlo jednostavan: u moru svega što kroz medije serviramo naraštaju od najmlađe pa do najstarije dobi, doista bi se trebao nalaziti kvalitetan i gledanja vrijedan sadržaj. Sve što smo jučer napravili, već sutra će mlađe generacije uzimati kao primjer našeg stvaranja i u njemu nalaziti nešto inspirirajuće, novo, vrijedno.

Živimo u doba gdje gotovo svi hodamo s „glavom u torbi“, ne primjećujemo svijet oko sebe. Živimo brzo, opasno te pomalo nezainteresirano. Svatko to može protumačiti na svoj način, ali konkretno za umjetničko stvaralaštvo, smatram da živimo nezainteresirano. Nezainteresirano za svoj kraj, domovinu i ljude koji su je učinili boljom. To nisu samo političari, ljudi od položaja i moći. Ne, to su ljudi za koje možda nikada nismo čuli, ali postoje. Postoje u narodnim predajama, pričama koje su naše bake slušale od svojih baka; pričama kojima su se uspavljivale naše majke. Možda jedna bakica s Dolca, koja je prva počela prodavati svoju domaću mrkvicu za „onu bakinu juhu“, koja liječi i najgoru gripu. Možda je to jedan postolar, koji je prvi počeo popravljati stare potplate kako bi naši pradjedovi mogli zaraditi koju kunu. Majka, koja je prva u

Hrvatskoj priznala da uz djecu mora imati i svoj privatni, ali i poslovni život, pa je stoga vrtić uistinu prijeko potreban, iako to možda ne bi smjela izgovoriti na glas i tako nastao prvi hrvatski vrtić. Tu su i oni svima poznati: Eduard Slavoljub Penkala kao izumitelj automatske mehaničke olovke, ali i drugih 80 genijalnih izuma; Faust Vrančić, kao izumitelj padobrana; Ivan Blaž Lupis, kao izumitelj torpeda; potom naš izumitelj kravate, izumitelj popularnog antibiotika „Sumamed“ te brojni drugi. Izvora, ali i inspiracije je mnogo, samo treba biti zainteresiran i voljan istražiti te pružiti naraštajima odnosno gledateljima kvalitetan, gledanja vrijedan sadržaj te mogućnost da nešto nauče i obogate svoj duh. Zar ne bismo željeli da naša djeca znaju o našoj povijesti, o počecima genijalnosti u Hrvatskoj, o temelju genijalnosti i magičnosti na našim prostorima?

Jasno je da, osim osobnog htijenja, tematikom i sadržajem kazališta ne upravlja pojedinac. Vrstu predstava odabire kazališno Vijeće s Ravnateljem te predstavničkim tijelom Osnivača. Ravnatelj kazališta je taj koji organizira i provodi umjetnički program, kao i politiku kazališta te predlaže godišnji program i financijski plan, koje u konačnici odobrava kazališno Vijeće. Stoga je jasno da, ako se među nama i nalazi pojedinac vrlo humanih namjera, vizionar te uistinu društveno osviještena osoba, sudbina potencijalnih predstava spomenutih ranije nije u njegovim i samo njegovim rukama. To je odluka Vijeća, čije namjere i odluke ne moraju i nisu uvijek iskrene i čiste. Njima često upravljaju politički odnosi i „tko je platio više“ sistem, stoga krivca zašto nemamo zastupljeno više ovakvih tematika, narodnih heroja, genijalaca za koje naš narod tek treba saznati, ne treba tražiti u pojedincu već društvu i vladi kao takvoj, koja dozvoljava da naše tematike još uvijek nisu inspirirane našim narodnim blagom. Politika te lažna estetika često nadvladaju genijalnost, jer „nešto je trulo u državi Danskoj“¹⁴, a na nama je zadaća da neprekidnom borbom u obliku poticanja i zahtijevanja kazališta koje ne podnosi takav način serviranja i manipuliranja u umjetnosti poput nje same, nju samu i očuvamo.

---

¹⁴ W. Shakespeare: Hamlet, scena IV, izjava stražara Marsela zgroženog načinom vladavine Kralja Klaudija

5. Kazališni projekt „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“

Kazališni projekt „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“ sastoji se od dramskog teksta te likovno-scenskog predloška za istoimeni dramski tekst u obliku dječje predstave. Naime, projekt je rađen u suradnji s kolegicom Emom Maticom, koja se bavila video projekcijom te rasvjetom za istoimenu predstavu na temelju mog dramskog teksta i ključna je za uspješnost ovog projekta. Posebnost likovno-scenskog oblikovanja upravo je kohezija dramskog teksta i video projekcija na sceni, koje zajedno čine predstavu uzbudljivom i zanimljivom, kako djeci tako i odraslima. Prvenstveno dječja predstava, uz govor naratora i prisutnost glumaca na sceni, sadrži i video projekcije prikazane na kazališnom platnu a već spomenuta važnost kohezije tih projekcija s govorom naratora i izvođenjem glume je ključna. Dramski tekst, skice scena i kostima te opis načina izvedbe predstave slijedi u nastavku.

Sama inspiracija, kao što sam spomenula ranije, proizašla je iz fascinacije našim „narodnim herojima“; ljudima koji su likom i djelom obogatili našu zemlju te uz pomoć svoje genijalnosti i maštovitosti postali primjer svima nama. Jedna od takvih je i Zlata Bartl, žena zaslužna za najpoznatiju mješavinu začina na svijetu, „Vegetu“.

Teško je ostati ravnodušan kada krenete kopati dublje u njenu povijest. Život ju nije mazio, ali ni pokolebao. Svu tugu i bol iskoristila je i pretvorila u svoje izume, izume koji su našim bakama i mamama diljem zemlje i Svijeta olakšale kuhanje. Uistinu, u takvim jakim ženama nalazi se sva moja inspiracija, a riječi za dramski tekst gotovo da su se same napisale. Njihova borba, ustrajnost i hrabrost temelj su na kojima je dramski tekst nastao, a suradnja s kolegicom Emom Maticom ključna je za uspješnost ovog projekta u obliku predstave.

Tijekom rada na projektu naišla sam na niz izazova. Prvi izazov svakako je bio prilagoditi dramski tekst dječjem kazalištu, kojem je on u svojoj suštini i namijenjen. Naime, tijekom pisanja dramskog teksta pokušala sam se odmaknuti od činjenice kako ga stvaram za djecu te sam mu pristupila kao oruđu za prenošenje istine; istine koja je univerzalna i samo jedna. Tek kada sam ispisala svu istinu: istinu o njenom životu i djelovanju, krenula sam promišljati što u njemu ima poučno i inspirativno za djecu. Dramski tekst pisan je kako bi djeca, ali i odrasli, iz njega izvukli pouku o životu, borbi te ustrajnosti mlade žene koja na kraju uspijeva te iza sebe ostavlja naslijeđe koje će generacije i generacije koristiti. Povodeći se osobnim iskustvom iz djetinjstva, najdraže su mi bile predstave te animirani filmovi gdje narator priča priču. Naprosto, gledati radnju jednog takvog djela te paralelno slušati glas koji poput djeda ili bake, sporim tempom izgovara i priča događaje, na mene su djelovali očaravajuće. Animirani filmovi, poput spomenutog „Profesora Baltazara“, „Graškograda“ i njima sličnih bili su crtići mojeg djetinjstva

koji su na mene ostavili dubok trag i vječno traganje za istima. U promišljanju sam iskoristila vlastito iskustvo te se povodeći za istim, u dramskom tekstu uvela naratora koji priča radnju. Njega na sceni nema, već čujemo njegov glas. Razgovora između glumaca odnosno dijaloga također nema, a glumci su na sceni u službi „žive marionete“, kojima priča naratora kao i video projekcije upravljaju i u skladu s kojima glumci na sceni i glume.

Kao takav, dramski tekst trebalo je upotpuniti i predloškom za video projekcije, za koje je bila zaslužena kolegica Ema Matica, što je također bio izazov na koji sam naišla. Video projekcije, koje sadrže niz animacija, prilagođene su djeci i stvorene su upravo da razbuktaju njihovu ionako bogatu, zavidnu maštu. Kolegica Matica je iskoristila svoje likovno umijeće pravljenja i upravljanja animacijama i vješto prikazala video projekcije koje su u službi pričanja priče. Ipak, kao takve, od jednake su važnosti za predstavu baš kao i gluma, naracija te sama scena, te se ni jedan od tih elemenata ne nadjačava međusobno.

Sljedeći, najvažniji za prikaz predstave, izazov jest likovno-scensko rješenje. Dramski tekst kao takav postojao je, ali da bi u potpunosti zadovoljio svoju svrhu, za isti je trebalo napraviti i likovno-scensko rješenje. Ono u sebi, osim oblikovanja i rasvjete, sadrži niz kulisa koje se pojavljuju tijekom scena, kao i kostimi te rekviziti prikazani u predstavi. S obzirom na to da je djelo namijenjeno djeci, ono u sebi sadrži i niz fiktivnih elemenata koji su njima prilagođeni. Primjerice, neki elementi u video projekcijama preuveličani su, kao i rekviziti na samoj sceni, što dodatno naglašava taj element i djeci je od značaja. U dramskom tekstu postoji i lik „pijetla“ koji igra veliku ulogu u otkivanju „Vegete“, što u stvarnosti (koliko je poznato) nije bilo tako. Uz to, boje korištene na sceni nisu istinske boje korištene u vrijeme zbivanja predstave, točnije 50-tih godina prošloga stoljeća, ali s obzirom na to da je predstava namijenjena djeci takvi fiktivni elementi su poželjni i prijeko potrebni.

U nastavku slijedi dramski tekst s predloškom animacija, skice scena, rekvizita i kostima te prikaz makete koja ujedno služi i za predstavljanje projekta u obliku stop animacije.

5.1. Dramski tekst „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“

Predstavljeni dramski tekst sadrži i predložak animacija i rasvjete. Odvija se u 10 činova, a sveukupno sadrži 5 različitih scena. Glumci na sceni u ulozi su „žive marionete“ te među sobom ne vode dijaloge. Narator je taj čiji nas glas vodi kroz priču, ali ne i lik; nema ga na sceni. Animacije u obliku video projekcija doprinose radnji te sve što se odvija u glavama glumaca biva prikazano putem njih. Drama sadrži elemente fikcije, što je bilo nužno za postizanje željenog efekta u obliku dječje predstave.

Lea Kukmanović

ZLATA BARTL: ŽENA KOJA JE OTKRILA VEGETU

biografska drama s elementima fikcije te segmentima video projekcije i animacije

Zagreb, 2019.

Kroz naraciju saznajemo o životu Zlate Bartl prije nego li je postala naša najpoznatija izumiteljica, popularno zvana „Teta Vegeta“. Naracija prati događaje od njene najranije dobi, otkako je kao djevojčica sanjala da će postati izumitelj. To se uistinu i dogodilo, međutim put do toga bio je trnovit i pun prepreka, o čemu drama i svjedoči. Ipak, trud i upornost, hrabrost i kreativnost isplatili su se onog trena kada sasvim nenadano dolazi u grad Koprivnicu, te u njoj ostaje do kraja svog života.

Drama tako opisuje događaje koji su doveli do otkrivanja „Vegete“, naše najpoznatije mješavine začina, te život Zlate Bartl kao njene izumiteljice, sve do njena odlaska. Prilagođena je djeci u dobi od 6 do 14 godina, stoga sadrži neke elemente fikcije kao pijetla, koji ulijeće u laboratorij i zaslužan je za događaje koji su uslijedili tu noć, netom prije nego li je „Vegeta“ izumljena.

LIKOVİ :

ZLATA BARTL 1 (djevojčica u dobi od 10 godina)

ZLATA BARTL 2 (žena u mlađim godinama, kasnije srednjim, kasnije baka)

TIM ZLATE BARTL (zaposlenici u laboratoriju): ŽENA 1 i ŽENA 2

MUŠKARAC 1 i MUŠKARAC 2

GLUMAC U PUBLICI (novinar; postavlja pitanja)

VRIJEME RADNJE: 1920.—2008.

MJESTO RADNJE:

Sarajevo, mjesto gdje je ZLATA B. rođena (scena dječje sobe)

Zenica, mjesto gdje je ZLATA B. služila zatvorsku kaznu (scena zatvora)

Koprivnica, mjesto gdje je ZLATA B. radila i boravila (scena tvornice, scena laboratorija,
scena bolničke sobe)

Čin 1

RUND BINA (dječja soba)

Na sceni je mrak. U trenu kada narator krene pričati pali se reflektor iznad pozornice te osvjetljava okretnu pozornicu i ZLATU BARTL 1, koja sjedi na stolici s knjigom u ruci- koju čita. Odjevena je u plavu haljinicu do ispod koljena; ima plavu kosu s plavom ukosnicom u njoj. Nakon nekoliko trenutaka polako se pali ostatak rasvjete i pozornica je sada ujednačeno osvjetljena.

Čujemo zvuk vedre, razigrane melodije.

Naratora na sceni ne vidimo, čujemo samo njegov glas.

NARATOR (polako, razgovijetno): Rođena je ona tako davne 1920. godine, veljače dana 20. u Sarajevu, a nitko ni slutio nije kako će baš ona susjednoj, tada im dalekoj zemlji, podariti nešto neprocjenjivo. Nešto što je plod njene još tada ne znane mašte i genijalnosti. *(Zlata Bartl 1 sjedi na stolici, mirno, zadovoljna izraza lica i udubljena je u čitanje knjige; nakon nekoliko trenutaka okreće stranicu knjige, nastavlja čitati).*

Otkako je još kako mala djevojčica, premala za poći u školu pročitala prve riječi, od knjiga se nije odvajala. No to nisu bile niti bajke niti priče za laku noć. Ne, to su bile majčine knjige o fizici, kemiji, znanosti *(kreće video projekcija)*; svemu onome što bi za djecu u toj dobi bila znanstvena fantastika.

Video projekcija: U trenutku kada narator izgovori „(...) No to nisu bile niti bajke niti priče za laku noć. Ne, to su (...)“ s prednjeg projektora na platno, koje se nalazi iza rund bine, prikazuju se animacije.

Animacija: Naglo se pojavljuju kemijski elementi, kemijske jednadžbe i epruvete; dolaze iz smjera rund bine prema vrhu platna- naglo „iskaču“ i nastavljaju lebdjeti oko rund bine, na platnu. Tako nastavljaju lebdjeti.

NARATOR (nastavlja mirnim, laganim tempom): Da, doista. Nitko ni slutio nije da će plod njene mašte i genijalnosti biti nešto što je nju i njen narod koji ju je prihvatio, obogatilo i zauvijek ih upisalo među velike izumitelje. Napunivši 18-tu godinu *(kreće video projekcija)*, odlučno je spakirala stvari u kofere i zaputila se put Zagreba, put grada i sada joj već bliže zemlje, kojoj će podariti svoje znanje, maštu i predanosti. U Zagrebu je završila Mudroslovni

fakultet, gdje je u konačnici i stekla zvanje profesorice kemije, fizike, matematike, meteorologije te mineralogije.

Video projekcija: U trenutku kada narator izgovori „(...) Napunivši 18. godinu (...)“ animacije koje prikazuju epruvete, kemijske elemente i kemijske formule naglo padnu prema dnu pozornice i nestanu.

NARATOR (*ozbiljnim tonom*): Njeno znanje, mašta i predanost koštali su je strašnih događaja koji su uslijedili (*narator polako izgovara zadnjih par riječi i stišava glas*).

Na sceni nastaje mrak, rund bina se okreće.

RUND BINA (zatvor)

Rund bina se okreće i sa stropa se spušta til (proziran), koji kada se spusti je nategnut i stoji ispred scene. Svjetla se pale: od sredine pozornice i rund bine prema krajevima pozornice.

Rund bina prikazuje sivi cigleni zid, ispred kojeg stoji ZLATA BARTL 2 (raspuštena pomalo neuredna kosa do ramena) u sivom odijelu na bijele pruge- zatvorskom odijelu. Nepomično stoji i gleda ravno prema publici.

Čujemo zvuk jeze, duboki tutanj-ali dovoljno tih da se čuje glas naratora.

NARATOR (*ozbiljnim glasom, laganim tempom nastavlja*): Njen zanos i ambicije u travnju su 1945. godine (*počinje video projekcija*), pripadnici tada jugoslavenske vlasti osudili na osam godina zatvora, optuživši je tako zbog „antidržavne djelatnosti“, kako je stajalo u optužnici, te je odveli u Zenicu na izvršavanje kazne. (*ZLATA BARTL 2 cijelo vrijeme nepomično stoji, gleda prema publici*).

Video projekcija: U trenu kada narator izgovori „ (...) 1945. godine“ na sceni kreće animacija.

Animacija prikaže zatvaranje zatvorskih rešetki- s lijeve i desne strane pozornice se pojavi po jedna rešetka koje jure jedna prema drugoj i zatvore se ispred ciglenog zida i mlade žene (animacija na tilu).

NARATOR (*ozbiljnim tonom nastavlja*): Tamo je, osim što je ostala bez dostojna života jedne mlade profesorice i buduće inovatorice, također dobila i tuberkulozu kralježnice, što je njezinim tamničarima pobudilo i ono malo humanosti što su za nju imali, te je nakon 16 mjeseci pustili iz zatvora. Bez građanskih prava koja je stekla rođenjem, ona se bolesna i bez novaca našla na

ulici. Tada se, uz pomoć prijateljske ruke i poznanstava, uspjela zaposliti te u sarajevskoj Gradskoj plinari pronaći svoj novi početak. *(Narator sada govori malo vedrijim tonom, laganim tempom)* Godine su odmicala, mijenjala je poslove ali njena ju je bolest sustizala i svake godine pokazala oštre zube; *(narator zastane pa izgovori)* bolest čije će posljedice osjećati cijeli život. Ipak, ne dopustivši da je život pokoleba, nastavlja raditi, te godine 1955. odlazi na službeni put, ni ne sluteći kako zauvijek napušta Sarajevo. Naime, ta je zima bila oštra i nije bilo načina da se vrati u Sarajevo. Okovana snijegom ali i svojom bolešću, utjehu pronalazi u knjigama, a ali i oglasima za posao. Posao koji će njoj, ali i njenom narodu koji će je prihvatiti, zauvijek promijeniti život.....*(narator produži izgovor zadnje riječi)*.

Svjetla se gase. Na sceni je mrak.

Kraj 1. čina

Čin 2

SCENA- PODRAVKA TVORNICA

Svjetla se pale. Rasvjeta je ujednačena. Na sceni vidimo dvije kulise: Prednja prikazuje zid- ulaz u Podravka tvornicu iznad kojih je veliki natpis „Podravka“ i drvena dvostruka vrata na ciglenom zidu crvene boje, te stražnju kulisu dugački zid od tvornice- također cigleni zid crvene boje. S lijeve strane zida nalaze se dvije kulise drveća po kojima je od bijele tkanine (jastuci) imitacija snijega). Zima je. Kreće video projekcija. Čuje se zvuk cvrkuta ptica.

Video projekcija: animacija prikaže nebo i oblake koji polako putuju.

S lijeve strane pozornice, prema vratima Podravke, hoda (ponosno korača) ZLATA BARTL 2 (promijenila je kosu- na glavi ima periku trajne frizure, pepeljasto plava boja kose), odjevena je u smeđi zimski kaput te u desnoj ruci za sobom vuče smeđi kofer, dok u drugoj ruci drži papir.

NARATOR (vedrim tonom, osjećaj ponosa u glasu): Riječ je dakako, o našoj cijenjenoj i nikada zaboravljenoj, zauvijek našoj, inovatorici, počasnoj građanki grada Koprivnice, izumiteljici naše jedne i jedine Vegete; (zastane, pa nastavi) Zlati Bartl, među nama znane kao „Teta Vegeta“ (riječ „Teta Vegeta“ izgovori s osmjehom u glasu).

NARATOR (nastavlja vedrim tonom, laganim tempom): Da, bio je to dan koji će zauvijek promijeniti njen život. (Zlata Bartl staje pred vratima i zagleda se u papir. Ostane tako stajati, čitajući sadržaj sa papira).

Na samo korak od ulaska u tvornicu Podravka, Zlata Bartl posljednji put pregledava svoju prijavnicu, ni ne sluteći kako je ovo prekretnica njena života, ali i života svih njenih kolega te sugrađana. Ni ne sluteći kako će jednoga dana baš ona biti ta koja će proslaviti ovu, sada trenutno oronulu i u teškim financijskim dugovima, tvornicu koja se bavi preradom voća i povrća. Jedna pekmezara nije ni slutila koga je prihvatila da radi na mjestu kemijskog tehničara.

Zlata Bartl otvara vrata Podravke i ulazi (vrata se otvaraju prema gledateljima). Nestaje s pozornice. Gase se svjetla.

Kraj 2. čina

SCENA- LABORATORIJ

Pale se svjetla, rasvjeta je ujednačena. Scena prikazuje laboratorij. Gledajući s lijeva: vidimo kuhinjski element prevučen keramičkim pločicama plavih nijansi, te na njemu ugrađeni kromirani kuhinjski lavabo i miješalicu vode, tik do njega nalazi se drveni stolić na kojemu se nalaze različitih veličina epruvete, te s desne strane stolića vidimo drveni tronožac. Iza drvenog stolca nalazi se polica s knjigama, blago okrenuta u lijevo, prepuna knjiga. Namještaj djeluje rasklimano- sugerirajući na istrošenost i doba u kojemu se nalazi.

Čujemo zvuk lagane, vedre melodije.

Odmah prilikom paljenja svjetla kreće video projekcija animacije.

Animacija: prikaže sunce koje dolazi iz lijevog donjeg kuta platna i diže se prema sredini platna te izlazi kroz desni gornji kut, pa mjesec koji dolazi iz lijevog donjeg kuta platna, diže se na sredinu i nestaje u desnom gornjem kutu. Potom malo bržim tempom ista radnja nekoliko puta (sugerirajući dane koji prolaze).

Kako se sunce i mjesec izmjenjuju- tako i rasvjeta odgovara kako bi upotpunila dojam izmjene noći i dana. Kada je sunce- ujednačena je, a kada je mjesec- lagano se priguši.

ZLATA BARTL 2 stoji iza drvenog stolića. Oko nje je okupljen TIM (znanstvenici). Sveukupno je 6 glumaca na sceni: ZLATA BARTL 2, ŽENA 1, ŽENA 2, MUŠKARAC 1 I MUŠKARAC 2. Svi su u bijelim kutama dužine do ispod koljena. Svi su okupljeni oko epruveta koji su na stoliću i međusobno komentiraju (tiho- ne ispuštajući glas), rukama mašu po zraku (kao da objašnjavaju).

NARATOR (laganim tempom): Nije dugo trebalo da Podravka prepozna talent Zlate i postavi ju na mjesto šefice laboratorija. Ostajali su ona i njen tim tako raditi dugo u noć, dan za danom. Sve dok jedne večeri, koja se nije mnogo razlikovala od večeri prije, i večeri prije nje, i svake druge večeri kada bi vrijedni radnici ostajali na poslu, nije ispričala anegdotu o jednom svojem kampiranju s prijateljicom iz Francuske, gdje su kuhale juhu iz aluminijske vrećice.

Čim je to Zlata ispričala svojem timu (kreće video projekcija), svakome od njih kao da su se popalile lampice iznad glave, ohrabrivši je tako na, tada u njenoj glavi „ludi pothvat“ (narator intonacijom glasa kao da citira „ludi pothvat“).

Video projekcija: GLUMCI su poredani oko ZLATE BARTL 2, a animacija prikaže lampice koje se redom popale iznad njihovih glava i zatitraju (svi je pozorno slušaju i gledaju). Jedna od

lampica iznad jednog od glumaca (MUŠKARAC 1) padne nakošeno i jedva zatitra- čujemo zvuk zujanja (MUŠKARAC 1 ima zbunjene pogled).

NARATOR (laganim tempom nastavlja): Zapovjedi njima Zlata da joj donesu redom: sušeno povrće, gljive, tjesteninu; Marta koja sa Zlatom ima poseban odnos na nekoj još neizrecivoj valnoj duljini samo je kimnula glavom kad joj je Zlata rekla da donese: „ti ćeš Marta već znati, koji prah.....“ (narator izgovara ponovo kao da citira njene riječi)

Kreće zvuk razigrane, brzog tempa melodije.

(ŽENA 1 otrči sa scene vedra izraza lica, za njom krenu i ŽENA 2, MUŠKARAC 1 i MUŠKARAC 2). Stajala je Zlata, s malo zabrinutim izrazom lica ali duboko samouvjerena, pored aparature i čekala sastojke.

Glumci se razbježe po sceni i nestanu (kreće video projekcija)

Animacija: lampice prate glumce kako se razbježe po sceni, te nestaju.

Zlata ostaje stajati iznad ormarića, tapkajući rukom po njemu, kao da odbrojava i čeka. (kreće video projekcija)

Animacija: na platnu se iz svih smjerova pojave satovi čije se kazaljke sumanuto vrte (psihološki moment prolaska vremena u njenoj glavi)

Muzika staje. Nakon nekoliko trenutaka, glumci se vraćaju na scenu, a svaki od njih nosi povrće koje je preuveličano (neprirodno veliko) povrće i sastojke: gljive, tjesteninu, mrkvu, neko sušeno povrće. Zlata uzima sastojke i nagne se nad aparaturu i krene spajati sastojke i okuse (uzima od svakog iz ruke povrće i pretvara se da ubacuje u epruvete- baci ih na pod ispred sebe- publika ne vidi to). To radi neko vrijeme (kreće video projekcija).

Video projekcija: animacija prikaže epruvete i mjehuriće koji iz njih izlaze.

Svjetla se polako gase ali ne dovoljno tako da na sceni ipak vidimo obrise Zlate, koja nastavlja raditi iznad epruveti.

Čujemo zvuk pucketanja mjehurića i zvuk pokusa (zvuk pare koja šišti zrakom)

NARATOR (*laganim tempom*): I tako je Zlata Bartl osmislila Podravka juhe iz vrećice za koje je izjavila da „ništa nisu valjale“. (*glas naratora imitira njen „ništa nisu valjale“ izraz dajući do znanja kako je to izgovorila ona a ne narator*).

Kraj 3. čina

Čin 4

SCENA- PODRAVKA TVORNICA

Pale se svjetla, rasvjeta je ujednačena. Vidimo Podravku ispred koje stoji ZLATA BARTL 2, a iza nje je njen TIM), ona u rukama ponosno drži 4 vrećice juhe. Ponosno stoje ispred i sretni su. Svi nasmiješeno gledaju prema publici.

Čujemo zvuk fotoaparata i pljesak mnoštva ljudi. Kako se čuje zvuk fotoaparata tako reflektori bljeskaju (kao blic fotoaparata). Drveće sada nema bijeli pamuk koji imitira snijeg- sugerirajući da je proljeće. Čuje se i zvuk ptičjeg pjeva.

NARATOR (*ushićeno*): Prošlo je točno dvije godine, a Podravka je na tržište lansirala 4 različite juhe u vrećici. Svaka od njih posebna je na svoj način i svaka u sebi krije tajnu koju zna samo Zlata Bartl. Ipak, nitko od kupaca ni slutio nije kako su se upravo te juhe, radi nedostatka strojeva i loše situacije u kojoj se Podravka nalazila, zatvarale glačalima koja su posudili od dobrih im sugrađana. (*Kreće video projekcija.*)

Video projekcija: Na platnu se prikaže pegla koja prelazi preko vrećica i zatvara ih

NARATOR (*nastavlja ushićeno*): Zanimljivo, zar ne? Zlata ni slutila nije da će za samo godinu dana asortiman juha nadopuniti s još dva okusa, nama danas najpoznatija: kokošje, te goveđe juhe (*kreće video projekcija*).

Video projekcija: animacija prikaže kravu te pijetla kako iza kulisa na platnu zauzimaju pozu koja se nalazi kao i na omotu.

Svjetla se gase. Mrak.

Kraj 4. čina

Čin 5

SCENA- LABORATORIJ

Svjetla se pale, rasvjeta je ujednačena. Na sceni vidimo laboratorij te animaciju koja kreće na platnu.

Video projekcija: animacija prikaže zvijezde kako sjaje i titraju te kalendar na kojemu se trgaju stranice od 1957. do 1959. godine (polako se trgaju i listovi padaju)

Čuje se zvuk cvrčaka (osim zvijezdi, i oni sugeriraju na noć).

ZLATA BARTL 2 stoji iznad aparatura u laboratoriju (ispred drvenog stolića). Zamišljena je i gleda u jednu točku. Oko nje su po podu razbacani papiri. Potom se trgne, uzme kemijsku kraj sebe, piše nešto, pa to zgužva i baci. I tako ponavlja neko vrijeme.

NARATOR (polaganim tonom, lakšim tempom nego prije): Prolazili su tako dani i noći, a Zlata je neiscrpno radila i stvarala nešto što još ni sama ne zna da će biti prekretnica njena života, ali i života svih ostalih koji se oko nje nalaze u bližoj, ali i daljoj budućnosti. Naime, otkako je osmislila Podravka juhe, u Zlatinom srcu nalazila se jedna neizreciva, neopisiva praznina. Nešto što nije znala nikome opisati ali je postojalo. Tragala je ona tako danima i noćima za izumom, otkrićem, okusom; nečime čime će još jednom osvojiti svijet, ali ne zna još čime. Ipak, ni slutila nije da ono što će se dogoditi par trenutaka kasnije će dovesti do najveće sreće u njenom životu. Ono, što se dogodilo.... (narator staje na trenutak s govorom, pa nastavlja) -upravo sad!!!! (vikne). (Kreće video projekcija.)

Video projekcija: U trenutku kada narator kaže „(...) upravo sad“ svjetla se naglo ugase a reflektori naprave bljesak. Nakon bljeska svjetla se nazad pale i ujednačeno osvjetljavaju pozornicu.

Animacija prikaže pijetla koji je s lijeve strane platna uletio u scenu i skače po laboratoriju dok ga Zlata pokušava uhvatiti i nakon nekog vremena nestaje na desnu stranu.

Čujemo zvuk kukurikanja pijetla te zvuk mlataranja krila, potom zvuk lomljenja stakla.

U laboratoriju stoji ZLATA BARTL 2, a oko nje je prašina u zraku (tehničari puštaju dim). Epruvete, papiri, sve je na podu.

NARATOR (*laganim tempom uzbuđen*): Zlata izbezumljeno stoji, promatra nered. Naglo se prene i krene skupljati nered. Pa se uhvati smijati (ZLATA BARTL 2 se srčano nasmije) i pomisli kako je doista pretjerala zadnjih mjeseci, izgubivši pojam o vremenu i prostoru. Promatra i krekere, koji su joj bili zadnja stvar koju je kupila od plaće, kako su prosuti po podu u toj silnoj prašini sastojaka koji su pali sa stola. Sve je jedno veliko rasulo. Prigne se, uzme jedan kreker i dodatno ga uvalja u prašinu sastojaka, pomislivši kad je već ostala bez ručka, neka su barem obogaćeni ovim ostatkom sastojaka koji su mogli predstavljati nešto, a sad su samo otpad. Gleda ga, i zagriže (*kreće video projekcija*).

Video projekcija: Animacija prikaže veliku žarulju i zrake oko nje. Čuje se zvuk duboke grmljavine.

Na sceni nastane mrak.

Kraj 5. čina

Čin 6

SCENA- LABORATORIJ

Pale se svjetla, rasvjeta je ujednačena. Na sceni vidimo laboratorij. Zlata stoji pored aparature a u ruci drži žutu epruvetu. S desna na scenu ulazi njen tim (...), okupljaju se oko nje a ona im gestikulira rukama i objašnjava. Svi je zamišljeno slušaju. (kreće video projekcija)

Video projekcija: animacija prikaže žutu prašinu koja pada sa stropa na scenu.

Čujemo zvuk lagane, spore ali vedre melodije.

NARATOR (*laganim tempom, smireno*): Ponosna Zlata priča svojem timu o tako čarobnom sastojku koji je sinoć otkrila, o tome kako cijelu noć nije spavala već probdjela pišući o njemu, provjeravajući sastojke. Spomenula je tako i da je, eto, baš proteklih noći i dana, više im ni sama ne zna broj; da li su to bili dani ili tjedni, možda čak i mjeseci, tražila ono nešto što će zatamiti tu prazninu u srcu koju osjeća već dvije godine. Svjesna kako su juhe svojevrsno otkriće po kojima ih svi pamte, ipak nedovoljno velika stvar vrijedna njena imena.

Naime, Zlata je oduvijek znala da je stvorena za nešto više. Od tuda i razlog što je mijenjala poslove, naši stari bi rekli „kao čarape“, ne bi li pronašla dovoljno dobro mjesto u koje bi se uklopila. Ne zato što je Zlata podcjenjivala druge. Ne, dapače, Zlata je znala da mora doći na mjesto kojemu će pružiti svu svoju energiju, znanje, mudrost ali i ono najvažnije „maštu s kojom će promijeniti svijet“, kako je to voljela pričati svojim bližnjima. Ona je naprosto znala da je stvorena za ovo. Za ovaj trenutak (*narator malo zastane, pa nastavi*). Slušajući tako njen inspirativan govor, zaposlenici kao da su postali začarani njenim vedrim duhom i nepoznatom im još čarolijom dobrote i mašte. (*kreće video projekcija*). Njen govor je tako trajao satima, a nitko od prisutnih nije ni pomislio kako je vrijeme za poći kući odavno prošlo. Štoviše, uskoro će svanuti novi dan, a oni su na još „starome“.

Video projekcija: animacija prikaže kako se zvijezde spuštaju- dolazi novi dan.

Rasvjeta se malo utiša, pozornica je slabije osvijetljena.

NARATOR (*nastavlja*): Nije im to bilo važno. A Zlata je to i znala. Zato ni trenutak nije dvojila s kime će i hoće li podijeliti svoje otkriće. „Ovi su ljudi toga vrijedni“ (*kao da citira*), pomislila je. (*Nastavlja se gestikulacija glumaca, kao da nastavljaju pričati i svjetla se gase*).

Kraj 6. čina

SCENA- PODRAVKA TVORNICA

Pale se svjetla. Rasvjeta je ujednačena. Scena prikazuje tvornicu Podravku ispred koje stoji ZLATA BARTL 2, te u ruci drži plavu kutijicu (Vegetu). Oko nje stoji njen TIM. Video projekcija sunčanog dana na platnu. Čuje se zvuk bljeska fotoaparata te klicanje mnoštva.

Kad se čuje bljesak fotoaparata- bočni reflektor se naglo upali te ugasi.

NARATOR (*ponosno, laganim tempom*): Bio je to ponosan dan za Podravku, Koprivnicu, ali najviše od svega, za Zlatu i njen tim. Kroz njenu glavu, dok stoji pred mnoštvom, sada su prošle uspomene koje čuva u najdubljim kutcima tog misterioznog uma; uspomene na djetinjstvo, na odrastanje... Uspomene na onaj trenutak kada je odlučila da će svojom maštom i izumima mijenjati svijet. Uspomene su to koje su je tjerale naprijed. Kao i ona uspomena, kada je izgubila svoju prvu i jedinu ljubav ili kako je provela godine u samici iz koje je izašla zauvijek obilježena teškom bolešću. E ta ju je uspomena posebno hranila i tjerala naprijed. To je sve, rekli bismo, njeno gorivo koje ju pokreće. Gorivo koje je pretočila u mukotrpan ali plodan rad.

I sada, trideset godina kasnije, stoji pred mnoštvom ljudi koji ushićeno stoje i čekaju da im se obrati, a oni ni ne slute što je sve u njenoj glavi dok ponosno stoji ispred njih, s prvom kutijicom tog misterioznog začina.

(narator malo zastane pa nastavlja) Čekajte malo, pa oni ni ne znaju ime tog začina! Pročitali su samo u novinama kako se dana božjeg, ispred tvornice Podravka, Zlata Bartl i njen tim, predstavljaju narodu s revolucionarnim otkrićem; otkrićem koje će svim ljubiteljima kuhanja ili pak samo kušačima, promijeniti život. I tako, svi nestrpljivo čekaju ne bi li se Zlata obratila svijetu. I doista, Zlata okreće kutijicu a svi zapanjeno stanu tes uzbuđeno plješću i smiješe se. *(ZLATA BARTL 2 okreće kutijicu prema publici, NJEN TIM je ushićen, svi imaju nasmijana lica)* Zlata je ponosno razvukla osmjeh koliko joj je anatomija lica to dopuštala i pustila suzu radosnicu.

Njen tim, koji stoji iza nje, fizički ali i metaforički, sretan je i zadovoljan, ponosan i vjerojatno svjestan kako bi bez nje njihova imena zauvijek ostala nepoznanica. Kako bi bez nje, jedna do tada obična gradska pekmezara zauvijek ostala samo obična pekmezara. A sada će biti svjetski poznata tvornica najpoznatijeg začina na svijetu.

Javi se tako jedan novinar iz gomile *(narator staje, reflektor osvjetli GLUMCA u publici)*

GLUMAC (*priupitavši sa znatiželjom*): „Aaaa, kako li je ime ovome, bio bih slobodan pa rekao- revolucionarnom kuhinjskom začinu, gospođo Zlata?“

Zlata ga s osmjehom gleda, zamislivši se tako nad njegovim pitanjem pa iz vedra neba odgovori, njemu ali i svima prisutnima (*narator, imitirajući njen glas intonacijom*): „Moj tim i ja, odmah smo prilikom otkrića znali da će se zvati VEGETA. Naime, to je spoj triju engleskih riječi, *vegetables* što znači „povrće“, *vitamins* što označava „vitamine“ te riječi *taste* što znači „okus“. Tako se iz njihovih početnih slova stvorilo ime Vegeta, točnije VEGETA 40.“ (*ZLATA BARTL 2 ne odgovara na pitanje, narator imitira njen glas kao da odgovara; ona i dalje cijelo vrijeme stoji ispred publike*).

Sretna i ushićena, Zlata Bartl strpljivo je odgovarala novinarima na sva njihova pitanja, osim jednog. A to jedno sveprisutne je jedino što je i zanimalo: „Što je točno VEGETA 40 i koji je to njen tajni sastojak?“

Svjetla se polako glase. Mrak

Kraj 7. čina

Čin 8

Na sceni je mrak. Video projekcija prikazuje animaciju na platnu

Video projekcija: animacija prikaže evoluciju Vegete do danas

Čuje se zvuk vedre melodije.

NARATOR (*sa sjetom u tonu*): Bile su to sretne godine, koje su uslijedile za Podravku, ali i Zlatu Bartl i cijeli njezin tim. Naime, Vegeta je postala toliko popularna da je Podravka morala zaposliti dodatnu radnu snagu. I to ne samo radnu snagu, nego također nabaviti strojeve, cijelu tvornicu reorganizirati, a sve s ciljem kako bi na vrijeme mogla isporučiti Vegetu naručiteljima.

O da, naručiteljima! (*narator usklikne*) Dobro ste čuli. Jer svijet kad je čuo o tom izumu, nastala je takva pomama, da je Podravka morala zaposliti i čovjeka koji će samo sjediti u uredu i javljati se na telefon, jer poziva je bilo toliko da je telefon zvonio dan i noć. (*kreće video projekcija*) A da ne pričamo o tome kako su pisma dolazila sa svih strana svijeta. Pohvale, želje, molbe; bilo je i onih ružnih, koje nećemo sada spominjati. Ali zato je bilo i onih lijepih, u kojima ljudi mole da im Zlata pošalje „ma samo žličicu Vegete“ (*narator izgovori kao da moli za nešto*). To su bila pisma koja su mamila osmijeh na lice svih tada prisutnih u Podravci. Uskoro će pisama biti toliko da ih Zlata neće sve uspjeti ni pročitati.

Video projekcija: animacija prikaže pisma koja padaju preko pozornice na hrpu- nagomilaju se (preko cijelog platna).

Gase se svjetla kako narator završi govor.

Kraj 8. čina

SCENA- LABORATORIJ

Svjetla se pale. Rasvjeta je ujednačena. Scena prikazuje laboratorij a ZLATA BARTL 2 izgleda znatno starije nego li u prošloj sceni (ima naočale i na glavi periku- sjeda kosa i trajna frizura). ZLATA BARTL 2 sjedi na drvenom tronošcu, pognuta je nad aparaturu. Kosa joj je sijeda, leđa savijena, a dioptrijske naočale prekrivaju ljubičaste, jako izražene, podočnjake.

Čuje se zvuk vedre, laganog tempa melodije.

Animacija prikaže trganje stranica kalendara od 1959. do 1976. godine

NARATOR (*laganim tempom ali pomalo sjetno- ne tužno*): Bile su to posljednje radne godine za Zlatu Bartl u Podravci. Ali to ju nije spriječilo da i njih provede upravo za istim ovim stolom, za kojim je prije 20 godina napravila prvu Podravka juhu iz vrećice. Za istim ovim stolom gdje je napravila i taj čudesni začim- Vegetu.

Mogla je ona odavno otići iz Podravke, zauvijek obogaćena svojim priznanjem i doprinosom koji je ostvarila zahvaljujući svojoj mašti. Ali ona je živjela za ovo. Za sve ovo što se nalazi ispred nje. Mogla je ona, kao i mnogi danas, uzeti svo bogatstvo koje je stekla, odseliti se u nepoznatu, preveliku za jednog čovjeka vilu, i tamo provesti ostatak života u blagodati i pretjerivanju. Ali to nije bila ona.

Naprосто, njen život se sastojao od mnogo toga, ali novac i slava nisu bili dio toga. Njena vizija i njen život bili su mnogo više od pukog bogatstva. Nešto neopisivo, neizrečeno ali ipak pretočeno u predan rad s mnogo odricanja.

Pred kraj govora Naratora, na scenu dolazi TIM također već malo ostarjeli (svi imaju dioptrijske naočale), okupe se oko Zlate i slušaju je što im govori. (ZLATA BARTL 2 gestikulira rukama, pogledava ih sve, sretnog nasmiješenog lica).

NARATOR NASTAVLJA: Zlata im, kao da joj ovo nije zadnji radni dan, daje upute i kratki sažetak današnjega dana. Kaže im kako se nikako ne smije dogoditi praksa od neki dan, kada su ostajali duže i proizvodili Vegetu, jer se u predviđeno radno vrijeme naprosto ne stiže proizvesti dovoljna količina. Radnici je, kao i svih proteklih dana, pozorno slušaju i klimaju glavom.

Govorila bi im ona tako „Ljudi! Ovo je hrana za živa bića! Ne smije se griješiti!“ (*narator usklikne*), uvjerenjena kako je doista bitno pridržavati se nekih normi i ne dopuštati sudbini da

određuje tijek događaja. I bila je u pravu. Ljudske sudbine i sudbine svih onih čija usta okuse Vegetu uistinu su u njihovim rukama i greška se ne smije potkrasti.

ZLATA BARTL 2 odmakne se od aparature, polako napuštajući scenu- laganim korakom, a svjetla se paralelno priguše i pali se reflektor koji ju prati kako odlazi sa scene; mahne im i ode u desno iza police s knjigama i nestaje, za to vrijeme narator priča.

Iza nje ostane njen tim raditi za aparaturom, s prigušenim svjetlom dok narator ne završi tekst.

NARATOR NASTAVLJA (*sjetno*) : Zlata se tako odmahne od aparature, mahnuvši im i ne razmišljajući o ovom rastanku kao o njenom zadnjem danu (*odlazi sa scene, reflektor je prati, a svjetla su se prigušila*). Naprosto, za nju to nije bio zadnji dan, to je bio njen život, kojeg je živjela svaki dan. Sad je samo došlo vrijeme da sav trud i zasluge gleda kroz drugačiju perspektivu. Perspektivu jedne vizionarke koja je svoj posao i ideju pretočila u mlade ljude naučnike, znanstvenike; sve ljude dobre volje koji žele stvoriti nešto za bolje sutra.

Gase se svjetla. Na sceni je mrak.

Kraj 9. čina

SCENA- BOLNIČKA SOBA

Pale se svjetla, pomalo su tmurna ujednačena ali siva. Scena prikazuje bolničku sobu, s lijeva: vidimo kulisu koja predstavlja zid na kojoj su plave zavjese (trake) ispred kojeg je bolnički ormarić na kojem je tanjur s hranom i preuveličana šalica kave. Pored ormarića nalazi se krevet u kojem leži ZLATA BARTL 2. Na sebi ima ružičastu spavaćicu i pokrivena je posteljinom koja je bijele boje, kosa je bijela (perika trajne frizure u bijeloj boji). Pored kreveta nalazi se i stalak za infuziju.

Čuje se zvuk sjetne muzike.

Video projekcija: animacija prikaže sunce s lijeve strane, koje nestaje na desnoj strani platna, pa mjesec i tako ispočetka, u krug. To traje nekoliko trenutaka.

Animacija potom prikaže kalendar kako se trgaju stranice, od 1976. godine do 2005. godine kada uspori i polako se trgaju do 2008. godine

NARATOR (laganim tempom, sjetno): Bile su to posljednje godine za Zlatu Bartl (animacija prikaže sunce pa mjesec; izmjenjuju se u krug).

Naime, nije se ona osjećala kao da su to njene posljednje godine. Znala je da ona živi vječno u svojim izumima, da ona živi vječno u svojim postignućima. Da ona živi vječno u Podravci kao spomen i duh koji će pratiti sve one koji krenu njenim stopama. A to su stope nekoć mlade neustrašive kemičarke, danas cijenjene i nagrađivane, počasne građanke grada Koprivnice i naše jedine „Tete Vegete“.

I ne samo to, pisma su i dalje stizala; pisma koja su molila za otkrivanje tajne o Vegeti, pisma koja su molila za još samo jedan intervju; pisma koja su slavila njen lik i djelo (*kreće video projekcija*).

Video projekcija: animacija prikaže pisma koja padaju iza scene na platnu.

NARATOR (sjetno): Život ju nije mazio, ali ju nije ni pokolebao. Utjehu je nalazila u radu. Ne zato da bi ju netko zbog njenih postignuća uzdigao na tron, već da bi stvorila nešto za bolje sutra. Uvijek je govorila kako je ona samo jedan običan čovjek, kao i svi drugi, i da joj popularnost smeta. I uistinu, uvijek se kretala po istim mjestima, s istim ljudima, jela je istu hranu i nosila istu odjeću kao i prije. Štoviše, po dolasku u Koprivnicu živjela je s ostatkom radnika u tvornici,

dijeleći s njima samo jedan obrok dnevno. Da ju sretnete na ulici, nikada ne biste pomislili da je baš „ona“ zaslužna za danas najpoznatiji začini na svijetu. Sve su to bile odlike velike Zlate Bartl. *(narator zastane pa mirnim, tišim tonom izgovara posljednje rečenice)*

Njen dolazak za Koprivnicu je značio novu eru, na koju još nitko tada nije bio spreman, ali im je to uvelike promijenilo živote. Dobitnica je mnogih nagrada, uključujući i Nagradu za životno djelo, a zahvaljujući njoj danas postoji i fond „Zlata Bartl“, nazvan po njenom imenu, koji dodjeljuje stipendije najvećim studentskim talentima na području znanstveno-istraživačkih radova. Talentima, koji već sutra možete biti vi, naši mali, ali veliki ljudi.... *(izgovara polako)*

Video projekcija: animacija prikaže natpis „Zlata Bartl“ koji titra, a oko njega je pijetao, začini, sve titra i vrti se u krug oko natpisa. Animacija traje nekoliko trenutaka.

KRAJ

5.2. Likovno-scensko oblikovanje dramskog teksta

Na temelju prikazanog dramskog teksta nastala je i inscenacija istoimenog. Iako je biografskog karaktera, prikaz scena prilagođen je dječjem uzrastu te sadrži elemente fikcije, kako u radnji drame tako i u samoj inscenaciji. Na primjer, na sceni vidimo živopisne boje kojih je u stvarnosti nedostajalo. Za uzrast djece kojima je predstava i namijenjena, boje su vrlo važna uloga, stoga vodeći se isključivo njihovim potrebama, inscenacija je njima i prilagođena.

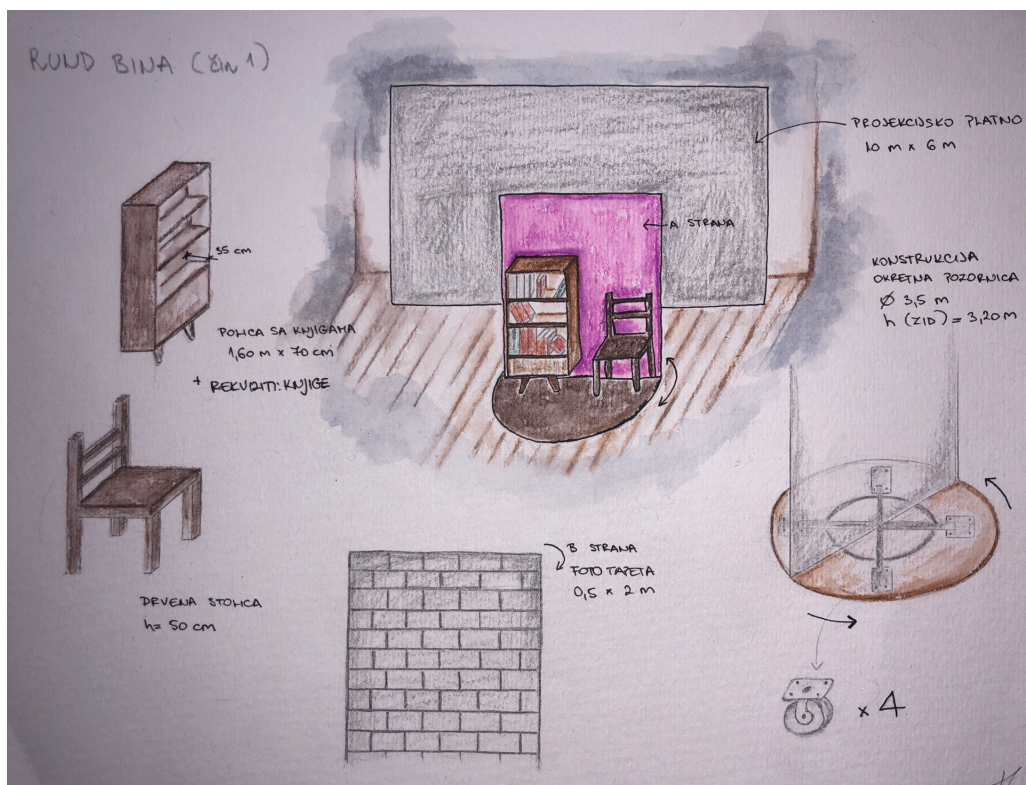
Likovno-scensko oblikovanje dramskog teksta sadrži skice scena, rekvizita i kostima te maketu scena i kazališta u MJ 1:12,5.

5.2.1. Skice scena

Drama sadrži sveukupno 5 različitih scena koje se pojavljuju u 10 činova dramskog teksta. Iza svih kulisa, kao i rund bine, u kazalištu se nalazi bijelo platno na kojem se odvijaju video projekcije i animacije. Ono je nužno za nesmetano odvijanje i postojanje istih, kao i proziran til koji se nalazi na stropu kazališta i za potrebe prednje projekcije spušta se na scenu.

U inscenaciji, sve započinje rund binom (Slika 5.2.1.0.). S jedne strane rund bine nalazi se prikaz dječje sobe odnosno prikazuje se djetinjstvo Zlate Bartl. Vidimo zid ružičaste boje ispred kojeg se nalazi drvena polica sa knjigama te drveni stolac. Soba je skromno uređena, sugerirajući

vremensko razdoblje na koje se odnosi, 1920-te godine prošlog stoljeća. Ipak, korištene su vedrije boje ne bi li naglasile vedrinu predstave i u djeci potaknule ionako bujnu maštu.

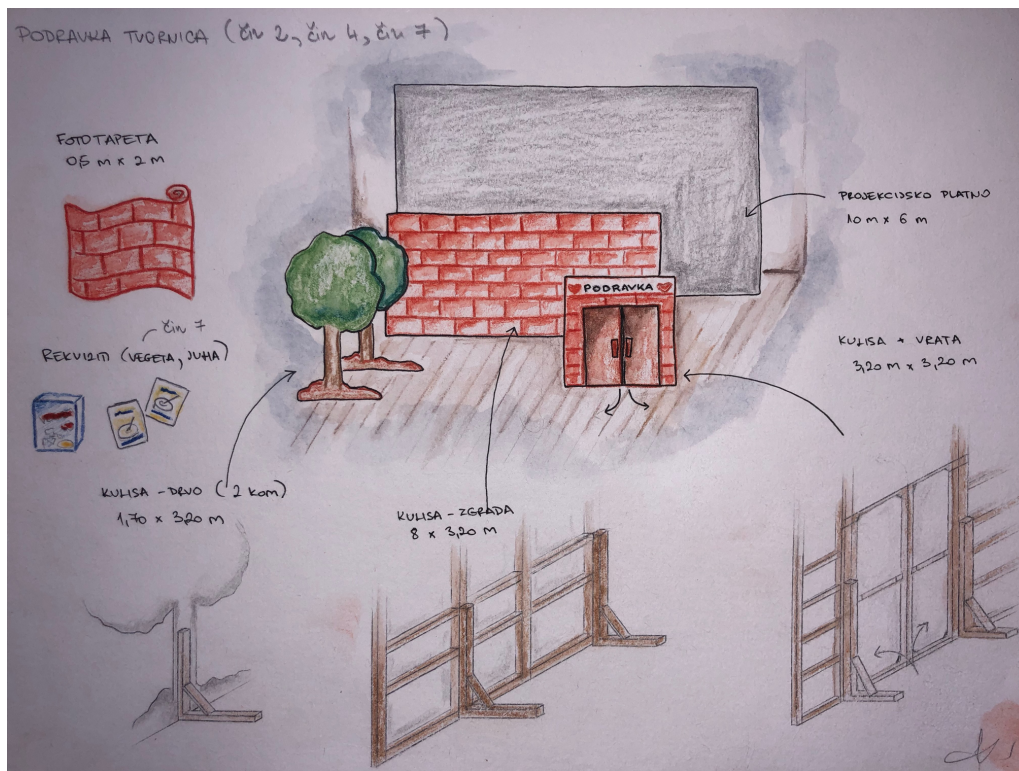

Slika 5.2.1.0. Skica rund bine

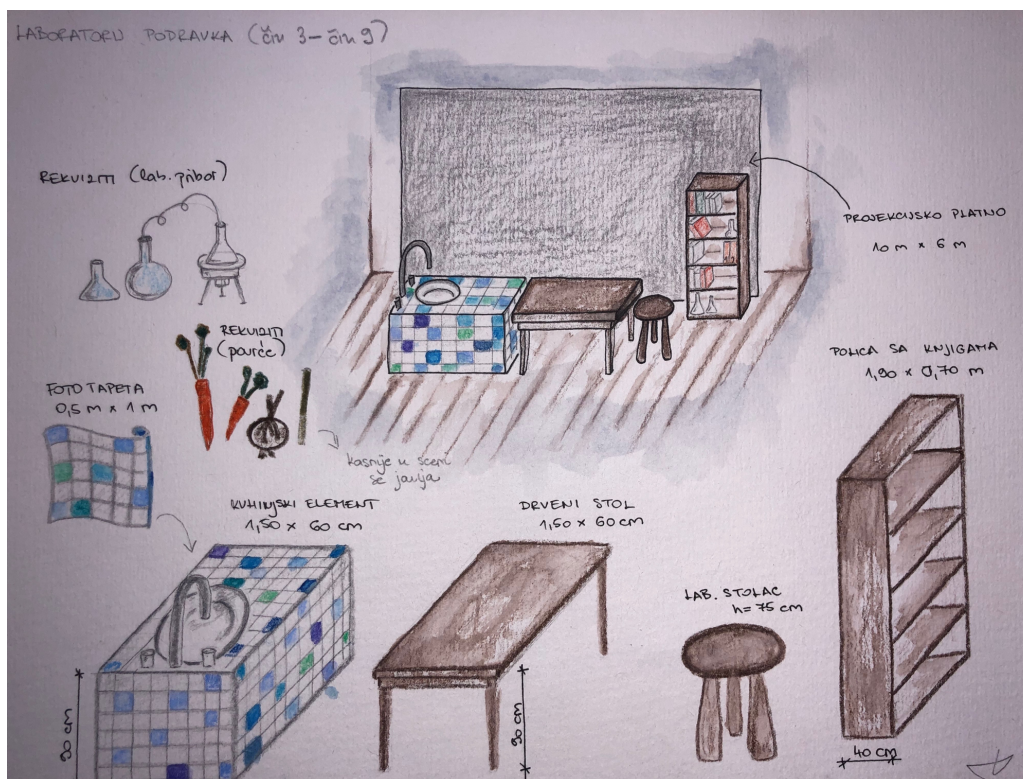
Druga strana rund bine prikazuje zatvorski zid, cigleni, sivi. Kada Zlata Bartl u 1. činu staje ispred njega, prednja projekcija na nju projicira zatvorske rešetke. Ovdje su korištene stvarne odnosno realne boje, u namjeri da djeca osjete jezu i strah koji je i Zlata Bartl u tim trenucima stvarnoga života osjećala. Strah je dodatno postignut i govorom naratora, koji usmenom predajom iznosi činjenice iz toga vremena.

Treća scena (Slika 5.2.1.1.) prikazuje tvornicu Podravka. Sastoji se od prednje kulise; ciglenog crvenog zida na kojemu su drvena dvostruka vrata iznad kojih stoji natpis „Podravka“ te stražnje kulise također ciglenog zida tvornice, koji se proteže kroz cijelu pozornicu. S lijeve strane pozornice nalaze se kulise dvaju drveća, koja u 3. činu na sebi imaju bijele, od jastuka i pamuka, oblike aludirajući na snijeg, kada je Zlata Bartl i prvi put došla u Koprivnicu. Tijekom dramskog teksta, scena Podravke pojavljuje se, osim u 2. činu, također i u 4. te 7. činu. U istoj se sceni, kasnije pojavljuju i naznačeni rekviziti: „Vegeta“ te juhe u vrećici.

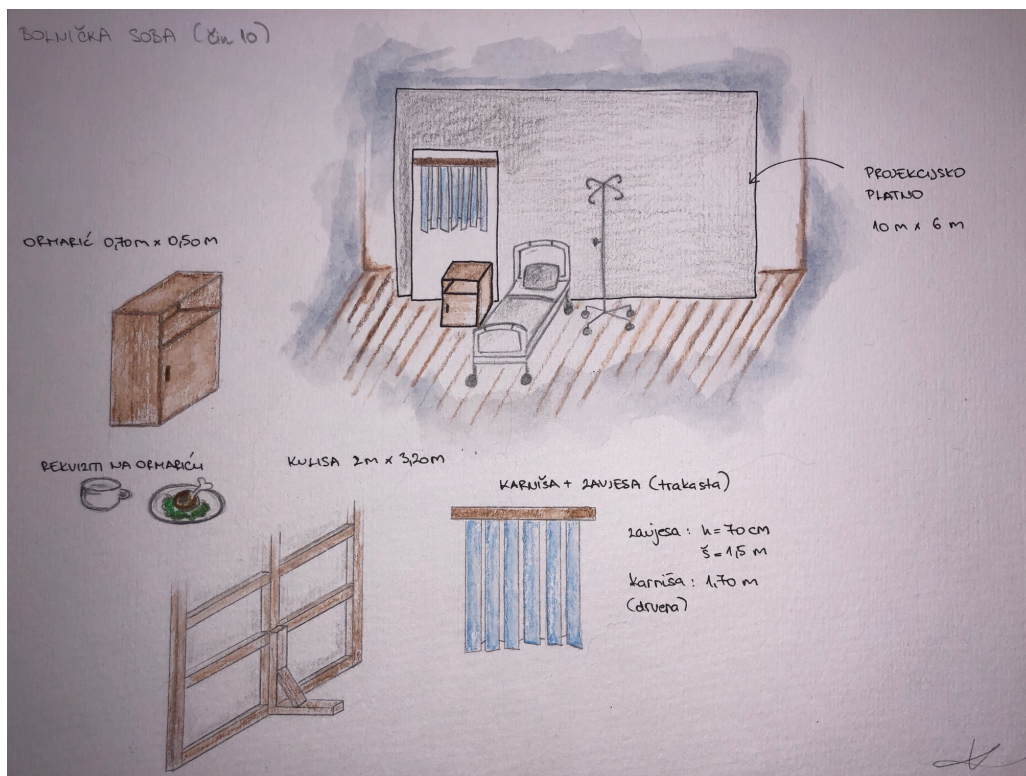

Slika 5.2.1.1. Skica tvornice Podravka

Slika 5.2.1.2. Skica laboratorija Podravka

Četvrta scena (Slika 5.2.1.2.), koja se kroz radnju pojavljuje od 3. do 9. čina, prikazuje laboratorij Podravke. Naime, drveni raskliman namještaj i laboratorijski element sklapan od različitih keramičkih pločica doprinose atmosferi koja je tih godina vladala u Podravci. Slavina, kao i lavabo, nisu funkcionalni. Svaki pokus koji se tijekom radnje odvija prikazuje se na platnu u obliku animacije, stoga nam za potrebe inscenacije nisu potrebni stvarni pokusi. Na laboratorijskom elementu, kao i drvenom stoliću, nalaze se epruvete različitih veličina koje se tijekom radnje upotrebljavaju. Također, u jednom trenutku se na sceni pojavljuju rekviziti u obliku preuveličanog povrća: mrkva, luk, celer, stoga je na skici to i naznačeno.

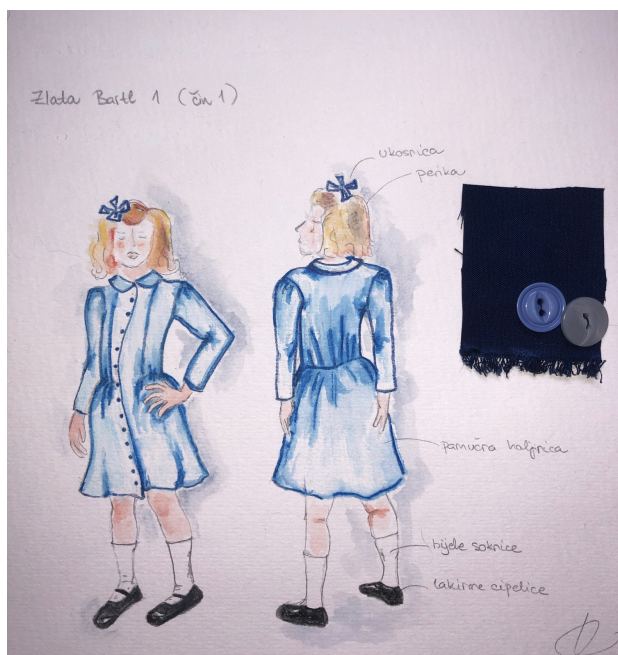
Slika 5.2.1.3. Skica bolničke sobe

Zadnja, peta scena ujedno je i 10. odnosno zadnji čin. Ona prikazuje bolničku sobu gdje je Zlata Bartl zauvijek napustila ovaj svijet. Tmurna je i nije vedrih boja, ali istovremeno naracija ublažava tmurnost i činjenicu da je njezin odlazak tragičan sam po sebi. Sadrži sa lijeve strane kulisu na kojoj se nalaze trakaste zavjese plave boje iznad kojih je smeđa drvena karniša, drveni ormarić na kojemu se nalazi šalica i tanjur sa hranom. Bolnički krevet, kao i stalak za infuziju, pravi su te posuđeni od bolnice, s kojom kazalište eventualno ima dogovor. To nije rijetkost, dapače, mnoga kazališta imaju ugovore sa raznim ustanovama od kojih posuđuju ili nabavljaju stvari i pojedine predmete potrebne za scene, stoga bi ova posudba bila sasvim uobičajena.

5.2.2. Skice kostima

U dramskom tekstu pojavljuju se redom: lik Zlate Bartl kao desetogodišnje djevojčice (u dramskom tekstu „ZLATA BARTL 1“), lik Zlate Bartl kao mlade, potom srednjih godina te starije žene (u dramskom tekstu „ZLATA BARTL 2“; njih glumi ista glumica, samo mijenja perike kako je u skicama i naznačeno). Uz nju, od 3. čina do 9. čina pojavljuju se njene kolege iz laboratorija (u dramskom tekstu TIM: „ŽENA 1“ i „ŽENA 2“, „MUŠKARAC 1“ i „MUŠKARAC 2“).

Tako lik djevojčice (ZLATA BARTL 1) u 1. činu nosi kostim plave haljinice te crne lakirane cipelice. Na glavi ima periku plave sjajne počesljane kose (Slika 5.2.2.0.). S druge strane rund bine, lik mlade Zlate Bartl (ZLATA BARTL 2) u 1. činu odjeven je u zatvorsko odijelo na pruge, a na glavi ima plavu raščupanu prljavu periku; odijelo je barem jedan broj preveliko, sugerirajući na neuhranjeno tijelo (Slika 5.2.2.1.). Kasnije je lik Zlate Bartl, kada prvi puta dolazi u Koprivnicu, odjeven u smeđi dugački kaput dok na nogama ima smeđe čizme. Za sobom vuče kartonski kofer koji je uistinu pri dolasku i vukla (Slika 5.2.2.2.). Od 3. čina do 9. čina Zlata Bartl odjevena je u bijelu laboratorijsku kutu, kao i njene kolegice (Slika 5.2.2.3.). Kada animacija prikaže da je prošlo izvjesno vrijeme te kako je Zlata Bartl ostarjela, na sceni se pojavljuje sa dioptrijskim naočalama te pognutih leđa, a njene kolegice (ŽENA 1 i ŽENA 2) također stavljaju naočale. Također, muški kolege (MUŠKARAC 1 i MUŠKARAC 2) su isto odjeveni u bijele laboratorijske kute, jedino ih razlikuju laboratorijske hlače dok žene ispod kute imaju najlonke (Slika 5.2.2.4.). Za kraj dramske radnje, u 10. činu Zlata Bartl je odjevena u ružičastu spavaćicu, a na glavi ima bijelu periku (Slika 5.2.2.5.).

Slika 5.2.2.0. Skica kostima, djetinjstvo (ZLATA BARTL 1)

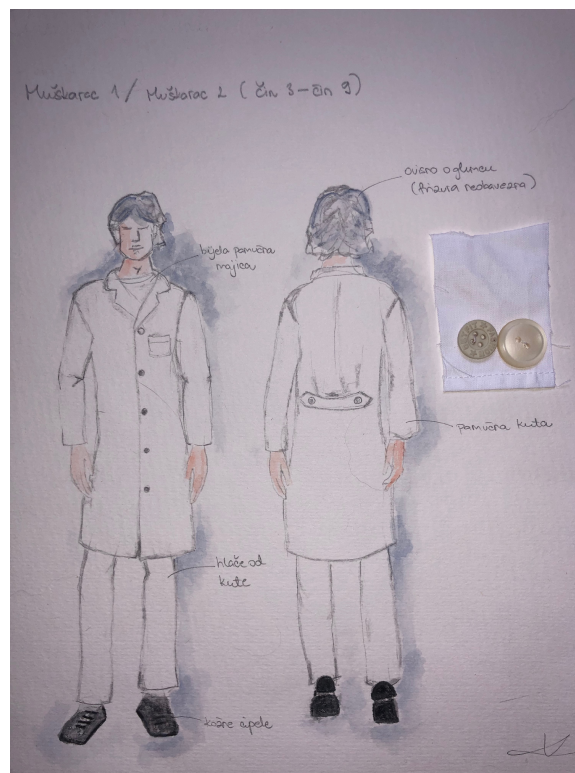
Slika 5.2.2.1. Skica kostima, zatvor (ZLATA BARTL 2)

Slika 5.2.2.2. Skica kostima, dolazak (ZLATA BARTL 2)

Slika 5.2.2.3. Skica kostima, laboratorij (ZLATA BARTL 2 / ŽENA 1 i ŽENA 2)

Slika 5.2.2.4. Skica kostima, laboratorij (MUŠKARAC 1 i MUŠKARAC 2)

Slika 5.2.2.5. Skica kostima, bolnica (ZLATA BARTL 2)

5.3. Maketa scena

Maketa scena prikazana je u MJ 1:12,5 kako bi se stavio naglasak na sve bitne detalje inscenacije. Svako mjerilo koje je manje od toga dovodi u opasnost smanjivanje kvalitete prezentacije.

Maketa prikazuje „univerzalno kazalište“, što znači da se može prilagoditi mjerama gotovo svih kazališta koja postoje u Hrvatskoj. Napravljena je od drveta, što je čini otpornom, čvrstom i izdržljivom za sve manipulacije na istoj. Svaki drugi materijal bio bi podložan mogućim oštećenjima, što se u ovom slučaju ne smije dogoditi.

Makete kulisa izrađene su od kapa line ploča u debljini 5 mm te 10 mm, dovoljno debelih da podnose rezanja i lijepljenja, ali dovoljno tankih da ih možemo prilagoditi potrebama inscenacije. Osim kapa line ploča, koje su predstavljale kulise, na iste je bilo potrebno dočrtati stvaran izgled kulisa. Tu sam se služila svim raspoloživim tehnikama koje poznajem: crtanje vodenim drvenim bojicama, temperama, akrilnim bojama, lijepljenje kartona i bojanje bojama za staklo po istima. Veliki izazov predstavljali su elementi koji nisu mogli biti izrađeni od kapa line

ploča ili kartona, a to su: stolci, drveni stolić te svi rekviziti koji se na sceni pojavljuju. Stoga sam za izradu istog koristila *milliput* (dvokomponentno epoksidno ljepilo) ili *fimo masu* (masa za oblikovanje) te po potrebi plastelin.

Slika 5.3.0. Rund bina, dječja soba

Slika 5.3.1. Rund bina, zatvorski zid

Slika 5.3.2. Laboratorij Podravke

Slika 5.3.3. Bolnička soba

6. Zaključak

Iako nedovoljno prepoznata, istaknuta i zapažena, Zlata Bartl svojim je primjerom života, genijalnosti i maštovitosti neiscrpiv izvor inspiracije. Osim što je svijetli primjer ženskog lika i djela, način na koji je provela svoj život nesebično poklonivši svoje izume doista su inspirirajući. Oko nas se nalaze djeca, mala bića kojima prepuštamo i ostavljamo svijet u kojem živimo ovaj trenutak, ovaj sat i ovaj dan. Smatram da je svakome od nas u cilju ostaviti im što ljepše, mirnije i inspirirajuće mjesto za život, u nadi da ih potiče na stvaranje i uživanje u svemu dobrome što u njemu pronadu.

U jednoj takvoj nadi nastao je i ovaj dramski tekst. Dramski tekst koji slavi i veliča život i djela jedne od naših najpoznatijih izumiteljica, popularno zvane „Teta Vegeta“. On je upotpunjen inscenacijom za istoimenu predstavu te pretvoren u kazališni projekt, koji je nastao u suradnji s kolegicom Emom Maticom. Ona je svojom kreativnošću, maštovitošću i bogatim znanjem na području animacija ovaj projekt pretvorila u multimedijalno iskustvo za sve uzraste. Posebnost inscenacije istoimenog dramskog teksta jest pojava glumaca u obliku „žive marionete“ koje služe kao medij kroz koji narator priča radnju. Time sam otvorila prostor da se pažnja gledatelja fokusira na naraciju i animacije, iz kojih saznajemo sve bitne detalje i spoznaje o njenom životu i trenutku kada je nastala „Vegeta“. Na taj sam način glumce stavila na sporedno mjesto, u suprotnosti s uobičajenom praksom kazališta gdje su glumci jedan od najbitnijih dijelova predstave.

Iako je dramski tekst prvenstveno namijenjen djeci u dobi od 6 do 14 godina, pouka i priča koja iz njega proizlaze, priča o nepokolebljivoj ženi koja je zauvijek obilježila podravski kraj, priča je za sve uzraste. Stoga je cilj ovog rada bio istaknuti, opomenuti da se nikada ne zaboravi hrabrost i upornost jedne žene, te potaknuti sve mlade buduće genijalke i genijalce da nikada ne odustaju od svojih nauma.

—
H I N O N
A I S I S B A I N N

Sveučilište
Sjever

SVEUČILIŠTE
SIEVER
—

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, LEA KUKMANOVIĆ (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica ~~završnog~~/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom SCENOGRAFIJA ZA MULTIMEDIJALNI KAZALIŠNI PROJEKT "ZLATA BARTL: ŽENA KOJA JE OTKRILA VEGETU" (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

LEA KUKMANOVIĆ
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, LEA KUKMANOVIĆ (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom ~~završnog~~/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom SCENOGRAFIJA ZA MULTIMEDIJALNI KAZALIŠNI PROJEKT čiji sam autor/ica.

"ZLATA BARTL: ŽENA KOJA JE OTKRILA VEGETU"

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

LEA KUKMANOVIĆ
(vlastoručni potpis)

7. Literatura

- [1] <https://nova-akropola.com/lijepe-umjetnosti/umjetnost/lutke-i-marionete-podrijetlo-simbolika-i-povijest/>, dostupno: 19.06.2019.
- [2] D. Ivanušić: Retorički kodovi lutkarskog kazališta, Diplomski rad, Sveučilište J. Juraja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, 2012.
- [3] B. Mrkšić: Drveni Osmijesi, MČUK, Zagreb, 2006.
- [4] I. Vukićević: Marioneta kao multimedijско sredstvo, Diplomski rad, Sveučilište J. Juraja Strossmayera u Osijeku, Umjetnička akademija, Osijek, 2018.
- [5] L. Kroflin: Zagrebačka zemlja lutkanija, Međunarodni centar za usluge u kulturi, Zagreb, 1992.
- [6] <http://unima.hr>, dostupno: 23.06.2019.
- [7] S. Čustović: Video projekcije u kazalištu, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Akademija dramskih umjetnosti, Zagreb, 2018.
- [8] <https://www.sahistory.org.za/people/william-kentridge>, dostupno: 25.06.2019.
- [9] <https://www.britannica.com/biography/Robert-Wilson-American-playwright-director-and-producer>, dostupno: 25.06.2019.
- [10] <https://www.worldwanderingkiwi.com/2018/10/top-10-traditional-puppet-theatre-world/>, dostupno: 27.06. 2019.
- [11] <http://teatarpocoloco.hr>, dostupno: 28.06.2019.
- [12] <https://www.zkl.hr/hr/group/7/O+kazalištu> , dostupno: 28.06.2019.
- [13] <https://www.kazaliste-tresnja.hr/o-kazalistu/povijest/>, dostupno: 28.06.2019.
- [14] <http://zar-ptica.hr/o-nama/o-kazalistu/>, dostupno: 28.06.2019.
- [15] <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2868>, dostupno: 28.06.2019.
- [16] J. Nakić Alfirević: Zlata Bartl. Putokaz prema izvrsnosti, Podravina Volumen VI, br. 12, studeni 2007., str. 74-81

Popis slika

Preuzete fotografije:

Slika 4.0. Zlata Bartl u Podravci, Izvor: <https://drava.info/2015/11/zlata-bartl-jos-uvijek-nema-spomenik-u-koprivnici/>, dostupno: 14. srpnja, 2019.

Slika 4.1. Zlata Bartl u starijim danima, Izvor: <https://www.vecernji.hr/vijesti/kako-je-zlata-bartl-osmislila-recepturu-naseg-najuspjesnijeg-izvoznog-proizvoda-1279594>, dostupno: 14. srpnja, 2019.

Slika 4.2. Kip "Profesora Baltazara u Bogovićevoj ulici, Zagreb,
Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Profesor_Baltazar, dostupno: 14. srpnja, 2019.

Vlastita arhiva:

Slika 5.2.1.0. Skica rund bine, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.1.1. Skica tvornice Podravka, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.1.2. Skica laboratorija Podravka, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.1.3. Skica bolničke sobe, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.2.0. Skica kostima, djetinjstvo (ZLATA BARTL 1), dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.2.1. Skica kostima, zatvor (ZLATA BARTL 2), dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.2.2. Skica kostima, dolazak (ZLATA BARTL 2), dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.2.3. Skica kostima, laboratorij (ZLATA BARTL 2/ ŽENA 1 i ŽENA 2), dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.2.4. Skica kostima, laboratorij (MUŠKARAC 1 i MUŠKARAC 2), dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.2.2.5. Skica kostima, bolnica (ZLATA BARTL 2), dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.3.0. Rund bina, dječja soba, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.3.1. Rund bina, zatvorski zid, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.3.2. Laboratorij Podravke, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Slika 5.3.1. Bolnička soba, dostupno: 17. srpnja, 2019.

Prilozi

1. Dramski tekst „Zlata Bartl: žena koja je otkrila Vegetu“
2. Skice scena, kostima i rekvizita
3. Maketa u MJ 1:12,5